

Wouter Linge – J.J. Cremer

Het oorspronkelijke handschrift is in het bezit van de Koninklijke bibliotheek en is gedateerd 1 oktober -10 november 1860. Fol. 1-20. Het afschrift 'voor de voordracht', fol. 21-40, met notities v, is gedateerd 0 november 1860.

In de novelle Wouter Linge staat het grote belang van Frederiksoord centraal, een plaats waar de armen in de 19e eeuw een bestaan probeerden op te bouwen. Beschreven wordt, dat ondanks de bestuurlijke en financiële problemen, de kolonie van groot belang is voor de zwaksten in de samenleving.

1e druk: Wouter Linge: novelle. Arnhem: D. A. Thieme, 1861. 60 p.

2e druk in: Overbetuwsche novellen en andere vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1872]. In bundel met: Kruuzemuntje; Van binnen en van buuten; Mijn oude Jakob; een oudejaarsavond; Wouter Linge. [1873-3].

3e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1873]. p. 41-74. Met afb. Serie met afbn. Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt.

4e druk in: Betuwsche novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1876]. dl. 4. 74 p. met afb. Premie van het Leidsch dagblad.

5e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1876]. p. 41-74. Serie zonder afbn: Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt.

6e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1876]. p. 41-74. Serie met afbn: Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt.

7e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1877]. p. 41-74. In serie met Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt.

8e druk in: Novellen en vertellingen. Amsterdam: Gebr. Koster, [ca. 1880]. Een winteravond; Mijn oude Jakob; Wouter Linge; Wat vader Harmen vertelt.

9e druk in: Neerlandsch bibliotheek: oorspronkelijke schetsen en novellen. IV, ca. 1881. Schoonhoven: S. & W.N. van Nooten, [ca. 1881]. p. 1-27.

10e druk in: Vertellingen en schetsen. Amsterdam: D. Noothoven van Goor, 1881. p. 63-88. Romantische werken, dl. 13.

11e druk in: Novellen en vertellingen: deel 1. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1888]. 6e druk. p. 289-312. Vijftig cents-editie; nr. 19.

12e druk in: Novellen en vertellingen: deel 1. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [ca. 1888]. 7e druk. p. 289-312. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

13e druk in: Novellen en vertellingen: deel 1. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [ca. 1888]. 7e druk.

p. 289-312. Romantische werken, dl. 8.

14e druk in: Novellen en vertellingen: deel 1. Leiden : A.W. Sijthoff, [ca. 1895]. 7e druk. p. 289-312. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

15e druk in: Novellen en vertellingen: deel 1. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1908]. 7e druk. p. 289-312. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

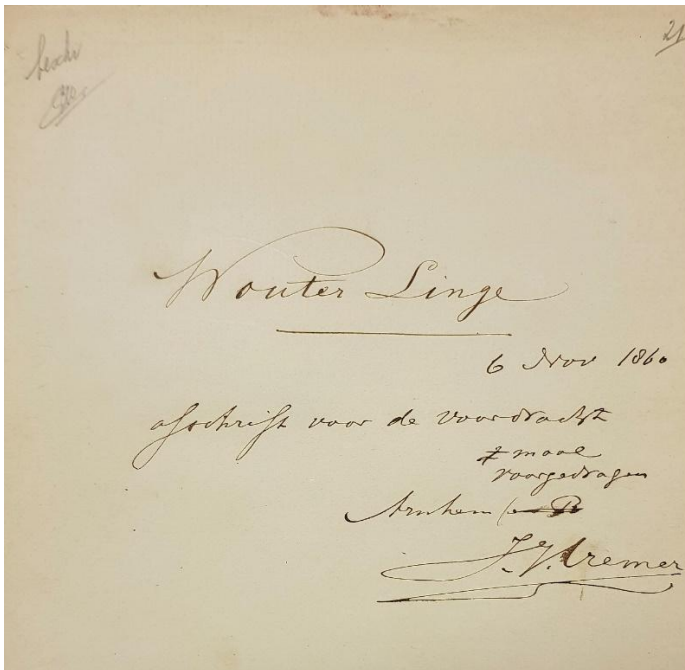
16e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [1917]. 7e druk. dl. 1. p. 289-312. Romantische werken, rode serie.

17e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [1917]. 7e druk. dl. 1. p. 289-312. Romantische werken, blauwe serie.

18e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1925]. 8e druk. dl. 1. p. 289-312. Romantische werken, blauwe serie.

19e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1925]. 8e druk. dl. 1. p. 289-312. Romantische werken, blauwe serie.

Handschriften:

Handwritten manuscript on aged paper. In the top left corner, there is a small note: "Leide 1860". In the top right corner, there is a small number "21". The main text is written in cursive and reads: "Wouter Lingé" followed by a horizontal line. Below the line, the date "6 Nov 1860" is written. Further down, the text "afschrijft voor de Voorzacht" is written, followed by "H. maal" and "voorgesdragen". Below this, the name "Amken" is written with a small signature. At the bottom, there is a large, stylized signature that appears to be "J. J. Bremer".

38/ Maar zacht! de gordijs ontglipt aan mijn hand.
Dat was de toekomst..... die toekomst is nog
geen merkelykheid geworden.

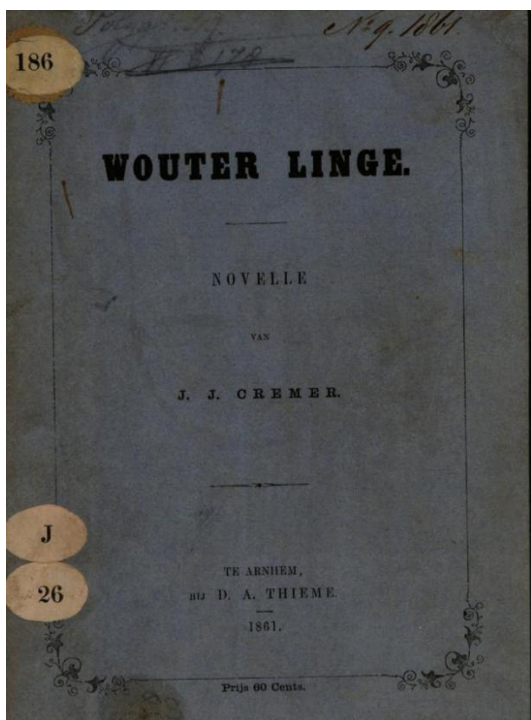
Neen! Van U hangt zij af! naast God, van
U mijne hoorders!

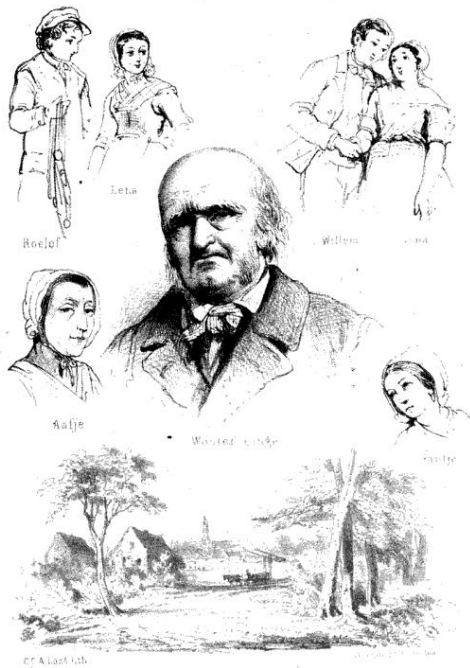
Ziet bij deze novelle de auteur een
medewerking aan het slot. Gij hoordet hoe
zij haar menscht te voltooien; help hem! help
mij met uwe gaven: daar zal gezinnich zijn in
veler woning; - daar zal een vrolijk kermismaal
U lagchend toefluisteren: "Hij de ~~aan~~ ^{bron} van liefde
en licht ziet met een oog van medgevalle open
neder!" Daar zal vreugde en zaligheid tusschen
voeten doorstroomen.

En ik - ik zal God danken voor die uitkomst.
En U danken - hoe...? Neem ~~het aan~~
+ ~~Straks~~ ^{mijn} ~~aan~~ ^{gave} liefdes des beste - en gij-gedenkt
Wouter Linge.

afgeleverd
10 Nov. 60.

W.L.

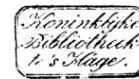

WOUTER LINGE.

NOVELLE

VAN

J. J. CREMER.

TE ARNHEM,

BIJ D. A. THIEME.

1861.

Arnhemsche courant, 14 januari 1861:

De ondergeteekende maakt met dankzegging bekend, dat er bij hem ten behoeve der **MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID** de navolgende giften, uit Arnhem, zijn ingekomen:

Van N. N. f1; van M. L. f1; opschrift: voor **Wouter Linge** f2.50; dito voor Wouter Link f1; Mw. M. f2; letters C. A. f5; Mw. K. f1.48¹/₂; fam. S. E. f7; Mw. M. f5. Voorts vernam hij met groot genoegen dat de Maatschappij van Weldadigheid mede een aantal leden in Arnhem gewonnen heeft.

's Gravenhage, 9 Jan. 1861.

J. J. CREMER.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 2 mei 1861:

Prospectussen en Inteeckenlijsten.

Van: Het leven van William Tennent, in leven herder en leeraar der Presbyteriaansche gemeente te Freehold, in Nieuw-Jersey. Waarin, onder andere belangrijke bijzonderheden, vervat is, een verhaal van zijne driedaagsche bewnsteloosheid of schijnbaren dood. Een boekje uit de bibliotheek van den WelEerw. Heer H. J. Budding, gereformeerd leeraar te Goes. Vertaald uit het Engelsch door N. DE JONGE, leerling aan het instituut Hasselman te Emmikhoven. *Heusden*, J. G. N. VAN GENDEREN.

" **Wouter Linge**. Eene novelle van J. J. CREMER. *Arunhem*, D. A. THIEME.

De tijdspiegel, dl. 2, 1861:

't Is een goede zaak, die hij voorstaat in zijn **Wouter Linge**. De Maatschappij van weldadigheid is geworden wat ze heet, wat ze zijn moet; ze geeft den arme brood, maar *zijn* brood, eerlijk verdiend, en ze wil worden voor onze eeuw wat in vroeger tijd het klooster was: de toevlugt voor den bedrukte, wien 't daar in de groote maatschappij te benaauwd

werkt. Ze heeft goede vrucht, ze staat er voor met overtuiging, maar ze heeft te wachten tegen het toekomstig, en daarom — haar taak is er te wachten op — geen onbegrensd toekomstig. Haar verleden is niet achterlijk; haar toekomst is niet gering bekend, en — de maatschappij leeft niet op het verleden, maar op het toekomstig. Om dat wil de Maatschappij, die goede, die liefderijke, die wijzen, de liefbaren Maatschappij van weldadigheid bekend maken, aanprijzen, voor haar toekomstige vragen. Dit is een goed werk. Een zijp kant.

Hij staat voor zijn deel door een ander: hij schenkt de arbeid van een welk geslacht, dat is de koloniale van weldadigheid met vrucht, met is arbeid, en door den arbeid verdienst, tevredenheid, geluk. Hij schenkt de arbeid, waarin dat geslacht (ongegrepen) moet werken, waarom de Maatschappij niet krachtiglijk en van alle tijden wordt ondersteund. En dat bekend is steunend.

De droom — misschien wat later geprovoed — waarin de toekomstige toekomst van de verdiensten als de koloniale wordt genoemd, is steunend en schokkend, en daarbij vrucht van ware kennis, van nieuw-gewone stalen. Gewoonheid, al bij een de droom van de toekomstige groep, die den droom als toekomstigheid schildert.

Hij de kring, want 't weet, dat ik geen betrouwbare Novelle te wachten heb, want ik mij verbeeld heb van de toekomstigheid die den toekomst van *de* toekomst wil binden, word ik — ook al bind ik mij toekomstig, dat de toekomst niet van mij beweging heb als ik van hem geweest was — door menige onverschuldigd gesloten, en met lange schikking van den toekomst en waarin onbegrepen van den mensche legde ik 't welk boekje niet, met den mensche: vrede Cremer betaamt den toekomstigden tijd, vrede hij krachtig ondersteuning voor de Maatschappij die een van 't toekomstig wantig is, waarbij blijft.

Nieuwe Amsterdamsche Handelsblad, 5 juni 1861:

De zoo gunstig bekende schrijver de heer J. J. Cremer had, op verzoek van commissarissen, na het bezigtigen der kolonie, daarvan een treffend, boeiend verhaal, na het leven geteekend, hetwelk spoedig onder den naam van *Wouter Linge*, in het licht zal verschijnen, en welks verspreiding in het belang der maatschappij door comm. wordt aanbevolen.

Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad, 5 juni 1861:

In het algemeen noemt spreker in zijn verslag, de toestand der maatschappij niet ongunstig; hij noemt ze gunstig met het oog op het te kort van vroegere jaren; gunstig wat den phystieken en morelen toestand der kolonisten aangaat: gunstig vooral wat betreft de uitkomsten van landbouw en fabriekwezen en het vooruitzicht der winsten, daaruit door de Maatschappij te trekken.

Minder gunstig noemt spreker het, dat de maatschappij nog niet zonder te kort kan bestaan, en zoolang nog geen vaste grond kan worden aangewezen, om dat te kort te dekken en voor het vervolg te voorkomen. — Nog altijd geniet de Maatschappij niet die sympathie, waarop zij had gerekend, daar zelfs in sommige afdeelingen het ledental is afgenomen. — Teekenen van meerdere sympathie had spreker te vermelden in een door den heer Fodor geschonken legaat van f 3000, terwijl ook in de uiterste wilsbeschikking van Jonkvrouw van Lijnden van Lunenburg de maatschappij werd bedacht.

De zoo gunstig bekende schrijver de heer J. J. Cremer had, op verzoek van commissarissen, na het bezigtigen der kolonie, daarvan een treffend, boeiend verhaal, na het leven geteekend, hetwelk spoedig onder den naam van *Wouter Linge*, in het licht zal verschijnen, en welks verspreiding in het belang der maatschappij door comm. wordt aanbevolen.

Het gemeentebestuur van Dordrecht had aan de Maatschappij betaald eene somma van f 2000, van het bedrag van f 6732, verschuldigd wegens het te kort op de door de kolonisten te betalen jaarlijksche huur van f 50, over de jaren 1844 tot en met 1859. De betaling dezer som

Nieuwe Rotterdamsche courant, 5 juni 1861:

schap van den heer O. R. van Andringa de Kempenaer, in het *Wapen van Amsterdam*, de algemeene vergadering van heeren afgevaardigden en commissarissen der *Maatschappij van Weidadigheid* gehouden.

Er waren 16 afdeelingen vertegenwoordigd, uitbrengende 76 stemmen.

Uit het uitgebragte en in druk verschenen verslag blijkt o. a. dat de toestand der maatschappij niet ongunstig maar vooruitgaande is, zoo wat betreft het finantieel der maatschappij als den physischen en morelen toestand der kolonisten, terwijl de uitkomsten van landbouw en fabriekwezen vooruitzicht op winst voor de maatschappij geven.

Alhoewel de toestand bij vroeger zeer bevredigend kan genoemd worden, zijn er toch nog redenen van beklag, en wel dat commissarissen nog altijd niet op vasten grond weten te voorzien, in het tekort der maatschappij, en dat de maats. nog altijd niet die sympathie ondervindt, waarop zij meent te mogen aanspraak maken. Als tegenhangers daarvan, geeft het verslag aan, dat door den heer Fodor, te Amsterdam, de som van f 3000 is vermaakt, en dat de maatschappij ook door jonkvrouw van Lunenburg, bij testament, is bedacht geworden, terwijl eerstdaags een door den heer J. J. Cremer, op verzoek van commissarissen, geschreven verhaal van diens bezoek in de kolonie, in het licht zal verschijnen, onder den titel van *Wouter Linge*, welks verspreiding niet ongunstig zal werken.

De tegenwoordige bezitting der maatschappij vertegenwoordigt eene waarde van f 884,000. Het ledental 176; terwijl als nieuwe afdeelingen zich aansloten Nieuwediep, Sneek, Breda, Gorinchem, Kampen en Maastricht. De begroeting voor 1861 toont in belangen inkomsten f 420,810.47½ en uitgaven f 355,419.86, gevende een

Rotterdamsche courant, 5 juni 1861:

mede gaf blijk van mindere sympathie het vermin-
derde ledental bij sommige afdeelingen; daartegenover
moest met dankbaarheid gewag worden gemaakt
van het legaat Fodor ad f 3000, zoomede van een
legaat van jufvr. van Lijnden van Lunenburg. Op
verzoek des bestuurs had de heer J. Cremer de ko-
lonien bezocht, en de daar ontvangen indruk ge-
schetst in eene novelle, weldra in druk te verschijnen,
van welke men veel verwacht om de belangstelling
in de Maatschappij op te wekken, gelijk de voorle-
zing op vele plaatsen — sinds om den watersnood
uitgesteld — reeds daartoe heeft bijgedragen. Tegen
de vermindering van leden bovengenoemd, staat over
dat in 1860 nieuwe afdeelingen zijn opgericht te Sneek,
Breda, Gorinchem, Kampen, Maastricht, zamen met
176 leden.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 6 juni 1861:

inkomsten van landbouw en fabriekwezen vooruitzigt op winst
voor de Maatschappij geven.
Alhoewel de toestand bij vroeger zeer bevredigend kan genoemd
worden, zijn er toch nog redenen van beklag, en wel dat com-
missarissen nog altijd niet op vasten grond weten te voorzien in
het tekort der Maatschappij; dat de Maatschappij nog altijd niet
die sympathie ondervindt, waarop zij meent te mogen aanspraak
maken. Als tegenhangers daarvan, geeft het verslag aan, dat door
den heer Fodor, te Amsterdam, de som van f 3000 is vermaakt,
en dat de Maatschappij ook door jonkvrouw van Lunenburg, bij
testament, is bedacht geworden, terwijl eerstdaags een door den
heer J. J. Cremer, op verzoek van commissarissen, geschreven
verhaal van diens bezoek in de kolonie, in het licht zal ver-
schijnen, onder den titel van Wouter Linge, welks verspreiding
niet ongunstig zal werken.
De tegenwoordige bezitting der Maatschappij vertegenwoordigt
eene waarde van f 884,000. Het ledental is met 176 vermeer-
derd, terwijl als nieuwe afdeelingen zich aansloten Nieuwediep,
Sneek, Breda, Gorinchem, Kampen en Maastricht. De begroting

Nieuwsblad voor den boekhandel, 27 juni 1861:

Kroese. 1859.	f 0,25.
CREMER, J. J., Wouter Linge. Novelle. Breed 12°. (4 en 60 bl. met gelith. titelplaat.) Arnhem, D. A. Thieme.	f 0,60.

Oprechte Haarlemsche courant, 12 juli 1861:

D. A. THIEME, te Arnhem, heeft uitgegeven :

GULDENS-EDITIE N°. 21.

OUDE KENNISSEN.

Novellen van **GERARD KELLER.**
 N°. 1—20 der *Guldens-Editie* is
 alom voorhanden. Elk Deel is afzon-
 derlijk à f 1 verkrijgbaar.

WOUTER LINGE

Novelle van **J. J. CREMER.**
 Prijs 60 Cents.

De nieuwe recensent, dl. 1, 1861:

WOUTER LINGE Novelle van J. J. Cremer.

Het was een gelukkig denkbeeld van den heer Cremer, om zijne groote gaven te willen aanwenden ten behoeve der vroeger zoo gevierde Maatschappij van Weldadigheid. Toen hij de landbouwkoloniën te Frederiksoord bezocht, werd hij getroffen door de gedachte aan het lot, dat de meeste dier bewoners wachtte, als zij weder naar de steden, waar zij een ellendig leven hadden geleid, zouden moeten terugkeeren, omdat de belangstelling in de Maatschappij zichtbaar vermindert en de jaarlijksche contributiën afnemen. Dit bewoog den heer Cremer eene poging te wagen, die Maatschappij weder populair te maken; hij stelde haar in het eenige, ware daglicht. Het is eene grove dwaling, als men meent, dat ellendige stedelingen, welke in de plaats hunner inwoning geen werk konden of wilden vinden, door de vroegere subcommissiën als laatste redmiddel, naar Frederiksoord zijn opgezonden; verre van daar, het waren meestal meer geschikte huisgezinnen, aan welke men die weldaad bewees, omdat daartoe bijzondere redenen aanwezig waren. Daarom is het geschiedverhaal van **Wouter Linge**, den ongelukkigen metselaar, die

aan duizelingen onderhevig, zijn ambacht moest staken en alzoo broodeloos werd, uit het leven gegrepen, al is het gehuld in het kleed eener novelle. Ook de beschrijving van diens verblijf te Frederiksoord is zoo geheel natuurlijk, dat hij, die de landbouwkoloniën bezocht heeft, daarin terstond den gelukkigen hoevenaar erkent, welke niets vuriger verlangt dan in het ongestoorde bezit zijner hoeve te mogen blijven en zich de akeligste schrikbeelden voor den geest roept, bij de gedachte van te moeten wederkeeren naar zijne geboorteplaats, waar hij zooveel ellende heeft geleden. En toch is deze onvermijdelijk de naaste toekomst voor velen, als de Nederlandsche natie hare ondersteunende hand blijft onttrekken aan het behoud dier echt philanthropische inrigting. Het lijdt geen twijfel of deze met zooveel gevoel geschrevene novelle, waarin de heer Cremer op nieuw getoond heeft bij uitstek een populair schrijver te wezen, velen bewegen zal tot het Lidmaatschap toe te treden en zich als zoodanig aan te melden aan het Bestuur der afdeeling hunner woonplaats, óf, waar dergelijke afdeeling niet bestaat, regstreeks aan den Directeur der Koloniën te Frederiksoord. De zoetste belooning, welke de heer Cremer voor zijne warme belangstelling in het lot van die 2800 bewoners van Frederiksoord zoude kunnen ontvangen, is het bewustzijn, van door het schrijven zijner novelle tot het behoud der Maatschappij van Weldadigheid te hebben medegewerkt.

De tijdspiegel, 1861. 2° deel.:

Een steen voor Vondels standbeeld,	
door Dr. A. DE JAGER.	
Gesprek met Vondel, naar aanleiding van	
't hem toegedacht standbeeld. Eene voor-	
lezing door NICOLAAS BEETS.	111
Nederlandsche poëzie, door HEJODI.	114
Het boek voor den zeeman.	
Uit Jan David's Boekerkamer. Eerste deel,	
door J. H. VAN LEEUW.	211
Een bedelbrief.	
Wouter Lingé. Novelle van J. J. CREMER.	213
Degelijke kost, maar niet voor jon-	
gens, door Dr. A. J. VITRINGA.	
G. BIPPART, handleiding der Grieksche	
geographie, antiquiteiten en mythologie.	
Bewerkt door Dr. W. A. SCHUTLEER.	215
Vaderlandsche ondheden.	
Het klooster, het hof en de kerk der Augu-	
stijnen te Dordrecht, door Dr. G. D. J.	

De toestand van de Maatschappij van weldadigheid in 1860, 1861:

De zoo gunstig bekende schrijver, de Heer J. J. CREMER, heeft, op verzoek van Commissarissen, na de Koloniën te hebben bezigtigd, daarvan een treffend, boeiend verhaal naar het leven geteekend en in sommige plaatsen voorgelezen, ten einde de zaak der Maatschappij weder populair te maken. De verschrikkelijke overstromingen, welke een

Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad, 22 juli 1861:

Boekaankondiging.

Bij den boekhandelaar D. A. Thieme, te Arnhem, is verschenen N°. 21 der zoo gunstig bekende *Guldens-Editie*, met novellen van den verdienstelijken Gerard Keller. Onder den hoofdtitel van *«Oude kennissen»*, komen in dit boekdeeltje zes novellen voor, welke de schrijver in zijne voorrede op de volgende wijze bij het lezend publiek inleidt:

«Oude kennissen», zegt men misschien bij het opslaan van den *index*. Het is zoo, maar ik meen te mogen aannemen, dat de oude kennissen tevens vergeten kennissen zijn, en in zoo verre staat die inhoud dus met iets nieuws gelijk. De vraag is nu slechts, of dat oude waard was in herinnering te worden gebragt'.

Welnu, wij hebben kennis gemaakt met deze *oude kennissen*, en moeten aan den takt, waarmede de geniale schrijver der *«Reizen door het Noorden»* die oudjes in een nieuw, bevallig gewaad wist in te kleeden, gerechtigheid doen wedervaren. Wij gelooven slechts der waarheid hulde te doen, wanneer wij verklaren, dat niemand deze novellen — evenmin als die, welke den titel draagt: *Wouter Lingé*, novelle van J. J. Cremer, bij denzeifden uitgever verschenen — onbevredigd zal ter zijde leggen.

Wij besluiten dus deze aankondiging met de verklaring, dat de *«Guldens-Editie»* van den heer Thieme, op eene allezins waardige wijze, haar reeds algemeen verworven aanzien blijft handhaven, en evenzeer der Hollandsche literatuur tot sierraad, als, door bevordering van oorspronkelijkheid, tot aanmoediging verstrekt. Moge het Nederlandsche publiek dan ook deze echt Nederlandsche onderneming, in hare dubbele strekking, op den duur, krachtig blijven ondersteunen.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 31 juli 1861:

gevonden.
 Jammer, dat men eene bevolking als die van de Ommer-
 schans niet plaatsen kan in de in exploitatie gekomen veenen
 van het zuid-oostelijk Drenthe. Daar kunnen duizende
 handen werk vinden; en hoe wel kolonisten, hoofd voor
 hoofd, op verre na niet verrigten wat een Westfalingen
 doet, zoo zou er toch van zulk een aanzienlijk corps,
 groote diensten zijn te trekken.
 De novellist, de heer **Cremér**, wiens geschriften men hier
 begint te leeren kennen en die lang welsprekend kan zijn,
 zooals ons wordt verhaald, heeft ook, althans wel onder-
 rigte lieden verzekeren het, eene kolonie-novelle geschre-
 ven, waarin hij het leven van een rijks-huisgezin schetst
 en waardoor hij de kas der Maatschappij van Weldadigheid
 (baldadigheid zei men vroeger wel eens) hoopt te stijven.
 Hoe komt het toch, dat een boekje, 't welk bij ons
 eigenlijk te huis behoort, hier in bijkans elk huis, *onbe-
 kend* is?
 De uitgever denke eens na over deze vraag. Als zij niet
 meer gedaan wordt, heeft de schrijver gewis lof en de kas
 der Maatschappij, waarvan het deksel nog wel digt kan,
 aan specie gewonnen.

De oprechte Haarlemsche Courant, 2 september 1861:

***** COMMISSARISSSEN DER MAATSCHAP-
 PIJ VAN WELDADIGHEID,**
 vernamen met genoegen, dat door het uitstekend werkje
 van den genialen volksschrijver, den Heer J. J. **CREMER**,
 genaamd *Wouter Linge*, de aandacht van het Nederland-
 sche Volk op de vrije Koloniën is gevestigd en velen tot
 het Lidmaatschap wenschen toe te treden, doch met de
 gelegenheid daartoe onbekend zijn. Die gelegenheid be-
 staat door zich aan te melden, of bij de afdeelings-bestu-
 ren, of bij de correspondenten zijner woonplaatsen, waar
 deze niet bestaan, door zich regtstreeks te wenden tot
 den Directeur te Frederiksoord.
 Commissarissen der Maatschappij van Weldadigheid,
 O. R. VAN ANDRINGA DE KEMPENAER, President.
 P. VAN DER VEEN.
 G. A. DE MEESTER.
 W. F. HESHUYSEN.
 J. J. DE LA BASSECOUR CAAN, Secretaris.
Frederiksoord, den 28sten Augustus 1861.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 5 september 1861:

Constance en Elize. Leesk. 9. Europa 9.
CREMER, (J. J.) Wouter Linge. Tijds p. 9.
 CRUGER'S (Dr. F. F. G.) Grondbeginselen der natuurkunde. Lee

Dagblad voor ZuidHolland en sGravenhage, 25 oktober 1861:

De heer J. J. **Cremér**, heeft de vaderlandsche letterkunde, door de uitgave van zijn *Wouter Lingé*, weder met een uitmuntend boekje verrijkt, waarmede wij hoogelijk zijn ingenomen. Onze begaafde novellenschrijver heeft in het voorjaar Frederiksoord en de daar gevestigde kolonien bezocht, en thans den in die streken ontvangen indruk in den behagelijken vorm eener noveltette medegedeeld, die, indien wij ons niet vergissen, ten voordeele dier inrigtingen het licht ziet, en stellig met het doel is uitgegeven om de aandacht zijner duizende lezers, op die zoo menigwerf be- en veroordeelde kolonien te vestigen.

Wordt dat doel langs dezen weg niet bereikt? Zou we niet leggen aan de wijze waarop de heer **Cremér** zijne stoffe behandelt. Als zoo menig vroeger voortbrengsel zijner pen getuigen ook deze bladen weer voor zijne genialiteit, voor de juistheid zijner opvatting en den rijkdom zijner denkbeelden. De natuurschilderingen vooral verraden de meesterhand.

Ook zonder deze aanbeveling vertrouwen wij dat dit door den heer D. A. Thieme keurig uitgevoerde en voor een goedkoop prijs verkrijgbaar gestelde boekje, vele lezers en vooral vele denkende lezers zal vinden, die het met hunne overtuiging kunnen overeenbrengen, gehoor te geven aan wat de heer **Cremér** aan het slot zijner Novelle van hun vraagt. Hoe men ook over de instandhouding dier koloniën moge denken, de wijze waarop de schrijver daarvoor de belangstelling der vermogenden in den lande tracht op te wekken, waarborgt hem, onzes insiens, zeker aller en der zaak, wier instandhouding hij met zooveel warmte bepleit, stellig vele sympathie.

Nederlandsch magazijn 1861:

NA HET LEZEN VAN WOUTER LINGÉ,

DEN TALENTVOLLEN SCHRIJVER J. J. CREMER TOEGEZONGEN,

door A. DE VISSER.

Daar is een kracht, die krachten temt,
Een wond're kracht in 't lied,
Een Macht, die harten plooit en stemt,
Al voelt men 't *waardoor* niet;
Daar fluistert, in de stem der smart,
Een klank, die weérklinkt in het hart,
Een stem, die daar ze 't wel bedoelt,
Verstaan wordt en gevoeld.

Die kracht schuilt in uw schoon tafreel,
Zoo roerend' ons verhaald,
Wat is ze rijk, des Armen deel,
Zoo niet de mildheid faalt!
Wat moet het ijs'ren wigt van 't leed,
Dat ge ons in *Wouter* voelen deed,
De harten vuriger doen slaan,
Om uw kreet te verstaan!

Wat bitt're waarheid, als 't verschiet,
Voor 's geestes oog. onthuld,
Een traan doet paalen van verdriet,
Dat heel zijn ziel vervult.
Wat bange kamp — wat harde strijd,
Wat foltring, die zijn ziele lijdt,
Gewis, die kreet wordt wel verstaan,
Die toekomst gaat ons aan!

Die Toekomst gaat ons allen aan;
Wien God Zijn zegen biedt.
De hand gesteund! Gestuit dien traan,
Die aan het oog ontschiet!
De zilv'ren kruin behoed voor 't leed,
Waar menig winter over gleed.

De peluw waar hij rustte op vond
Zij ook zijn stervensspand!

Die Toekomst ligt in onze hand,
Van grijze en kind!... en Gij
Bevoorregt kind van Nederland,
Draag tot die Toekomst bij.
De nijv're hand die wil, behoed,
De beê vervuld van 't stil gemoed,
De vreugdetraan gelokt in 't oog,
Dat voor u staart omhoog.

O zoo er zijn, die niet verstaan
Uw ernst!... uw bede!... uw drang!
Wien deernis niet een warmen traan
Doet dropp'len op de wang.
Als hij de bange zorg verstaat,
En weêr de blijdschap gadeslaat.
Hem stroomt eene ijskorst in 't gemoed,
In steê van tint'lend bloed!

Ik dank u, dichter van het hart,
Die zooveel leeds beseft,
Mij ging een licht op, en de smart,
Die menig *Wouter* treft!
Gij ziet den traan niet die ontvliedt,
Noch hoort de warme blijdschap niet,
Maar eenmaal in een heil'ger oord,
Wordt vaak zoo veler dank gehoord:
„Uw roepstem als ons lied der smart
Drong door tot veler hart.”

Meppel, 31 Aug. 1861.

Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad, 4 november 1861:

Heden is verzonden de October-Aflevering van het

NEDERLANDSCH MAGAZIJN.

UITGEGEVEN
onder bescherming van H. M. de Koningin der Nederlanden.

INHOUD.

TEKST.

De Molen, door A. I. — Het Kunstfeest en Kunstcongres te Antwerpen. III, door A. Izeng. — Oud-Hollandsch Klaverblad door J. ter Gouw. — Het groeten in Perzië, door W. — Na het lezen van **Wouter Linge**, den talentvollen schrijver J. J. Cremer toegesonden, door A. de Visser. — Het Loo, door W. J. Hofdijk. — Een Europeër onder de Kabylen. IV, door P. H. Witkamp. — Schetsen uit het Kamp, door A. — De Adelaar als veldteken der Romeinsche legers. — Over de stichting van het Slot te Maastricht door J. ter Gouw. — Het huis van den heer Fald te Amsterdam, door P. H. Witkamp. — De Sint-Joris-Legende, door W. Hofdijk. — De Romeinsche Zuil te Igel, door P. H. Witkamp. — Kunst- en Tooneelnieuws, Stads Schouwburg, Franche Comté.

GRAVURES.

De Molen; teekening van J. W. van Borselen, gravure van F. Weissenbruch. — Oud-Hollandsch Klaverblad; tekening van J. H. Morrien, gravure van E. Vermorcken. — Het Loo. — Binnenplein van het Loo. — Het Gebucht het Loo; tekening van J. G. Smits, gravure van J. van Hoof. — Geest op het Kamp, met de Cantine, het Hospitaal, enz. — Het Logement Aet Logement aan den straatweg van Milligen. — Officierstent van buiten. — Officierstent van binnen; teekeningen en gravuren van P. van Groningen. — De Keizergracht bij het Molenpad; tekening van W. Hekking Jr., gravure van P. van Groningen. — Sint-Joris en de Draak; gravure van J. van Hoof. — De Igeler Zuil; tekening van W. Hekking Jr., gravure van J. van Hoof.

Prijs voor Nederland per Deel van 50 à 60 bladen of 822 kolommen compresen letterdruk

f 5.—
met meer dan 150 groote Houtgravuren.

De Intekening staat voortdurend bij alle soliede Boekhandelaren open, alsmede bij de Uitgevers
(4883) Geb. VAN ES.

Leydse courant, 6 november 1861:

Om den tegenwoordigen toestand der maatschappij meer bekend te maken had de beminde volksschrijver J. J. Cremer zijn **Wouter Linge** ter perse gegeven.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 14 november 1861:

CORONEL, (Dr. S. Sr.) De gezondheidsleer toegepast op de fabriek-nijverheid. Middelb. Court. 128.
CREMER, (J. J.) **Wouter Linge**. Letteroef. 11.

Potgieter in de Gids van 1862:

Wouter Linge - geen overdruk, eene eerste uitgave - Wouter Linge, ziedaar de novelle, welke wij zouden kiezen, voor wie ons vroeg hem door een enkel opstel een blik op de gaven en gebreken des Heeren Cremer te gunnen; het kenschetst zijn trant en zijn talent. Wij maken kennis met het huisgezin van den armen, zieken man in een kouden Decembernacht; wij treên den kelder in met zijn zoontjen, dat den ganschen avond zijn best heeft gedaan op straat een stuiver te verdienen; dat in het barre getij en in het late uur in verzoeking geraakte een paar klompen, op een stoep buiten gebleven, meê te nemen, en toch voor de bekooring niet bezweek. Winter, armoede, krankte, et puis le beau rôle pour les pauvres, is het niet zijn lieveling-thema? Buiten zijn wind en weêr, zoo als

hij die in zijne geschriften te dikwijls geeft, ruw en bar; binnen treffen wij, als bij de meeste arme luidjens welke hij opvoert, gebrek en godsvrucht aan, de laatste teêrhartiger dan de toestand gedooft. Intusschen, wij getuigen het gaarne, deze novelle wint het van vele harer voorgangsters in gelukkige grepen. Als een schavuit onzen Roel - zoo heet Wouter's zoon - twintig opgeraapte eindjens cigaren heeft afgezet, onder voorwendsel hem een kunstjen te zullen leeren, "dat zoo goed is als geld," en de jongen zijner moeder mededeelt, dat die behendigheid maar op bedrog neêrkwam, en Vrouw Aafje er haar kind voor prijst, dat hij arm, maar eerlijk, dat hij geen dief is, dan herinnert zich Roel de verzoeking, waarin hij bijna bezweek, en kleurt van schaamte, en krijt, - bravo, Cremer! bravo, dat is natuur, dat is waarheid! goed gezien en getrouw weêrgegeven! Hoe jammer, dat tegenover die moeder weder een dier mannen staat, welke onzen auteur geen weêrzin inboezemen, wekelijke wezens, die op het hellend vlak der armoede haast in een poel van gruwelen glijden, en toch het gansche verhaal door den mond vol hebben van deugd en van God. Wouter, wij erkennen het, Wouter die metselaar is geweest, die door duizelingen overvallen, buiten beroep is

gruwelen glijden, en toch het gansche verhaal door den mond vol hebben van deugd en van God. Wouter, wij erkennen het, Wouter die metselaar is geweest, die door duizelingen overvallen, buiten beroep is geraakt; Wouter, die nu buiten staat is om iets te verdienen, hij ten minste ontgaat de klauwen des verdervers, door eigen kracht. Het is er echter verre van, dat ons die kamp aanschouwelijk zou zijn geschilderd; wie is er die dezen zelfs vermoedt, uit de volgende voortzetting des verhaals? Aafje is eindelijk naar bed gegaan, onder voorwendsel zijn werk te voltooien, blijft Wouter nog op; hij heeft Roel, eer deze ter ruste ging, aan zijn harte gedrukt; hij streelt Anna, zijn dochtertjen, in het voorbijgaan harer legerstede, de bleeke wang; "hij "drukt haar een kus op de fijne lippen!" een oogenblik voor hij de deur uitsluit, - om den schelmen, waarmee hij afspraak schijnt gemaakt te hebben in te breken, te zeggen dat hij er van afziet. Onze uitdrukking over zijn voornemen laat den beraamden gruwel in de schemering, zoo als deze ook in het boekken blijft; maar wij gelooven er niet minder om gerechtigd te zijn op te komen tegen dat getroetel in den schoot des gebreks, des schrijvers stokpaardjen; zulke zenuwen bij het volk, wat zouden zij anders zijn dan een vloek? Onwillekeurig misschien, maar onloochenbaar tevens, maakt hij den indruk, als had hij in onze achterbuurten nooit een wijf zich zien weëren, als was kerel voor hem nooit type van kracht; het woord "duchtig" is zijner wereld vreemd, het woord "degelijk" evenzeer. Scheld ons niet te straf. Als de meeste zijner novellen, lijdt ook Wouter Linge aan de groote feil, slechts uit gebrek aan flinke levensbeschouwing te verklaren, dat er ommekeer in den toestand komt, niet door de noodlijdenden zelve, neen, door de derde hand. Geen stalen wil, geen noeste vlijt, geen arbeid bij dag en hij nacht is het, die redding

aanbrengt, - van buiten komt de hulp, die wij van binnen wilden zien opdagen; dunkt het u te streng, als wij deze de onzedelijke zijde dezer vertellingen noemen? In een Drentsch landschap treffen wij een gelukkig arbeidersgezin aan; gelukkig? het is waar, "twee kinderen dier ouders zijn gestorven, zij bragten buiten, met de lijkkleur op de kaken, de kiemen van een vroegen dood met zich mede — toch hebben die jongskes, alvorens te scheiden, er nog met bloemen gespeeld en het lagchen gezien eener heerlijke lente." Als gij er om den toon aan twifelen mogt, of het wel Wouter en Aafje, of het wel Roelof en Anna, en een jonger meisje, het zwakke Santje, of zij het wel zijn, die wij in dat gezin weêrzien, wij verzekeren u, we bedriegen ons niet. Vleit gij u echter, dat de auteur hier het straks gegispte verzuim zal herstellen, dat hij de gelegenheid aan zal grijpen ons te schetsen, met welke bezwaren zij buiten hadden te worstelen, eer zij het zoo goed kregen; de strijd, die de zege voorafging, daarvan is weder geen sprake. Roel en Anna, de zoon zoo goed als de dochter, zijn beide verloofd; in deze novellen speelt de hartstogt de hoofdrol, het verstand spreekt slechts zelden; en toch, tegelijk tegen tegelijk, hoe schoon de zegen der liefde en

speelt de hartstogt de hoofdrol, het verstand spreekt slechts zelden; en toch, tooisel tegen tooisel, hoe schoon de rozen der liefde op de lokken staan, de ijzeren kroon van den pligt heeft ook hare poëzij!

Inderdaad, eene idylle!

“Drie personen zijn er nog in dezen oogenblik bijeen. Gij ziet “er den grijzen Wouter Linge, die met behulp van zijn Roelof den “rooden os aan het uitspannen is, terwijl een aardig meisje, aan “gene zijde van het krachtige dier u over zijn breeden rug schijnt “toe te lagchen. Ja, ze lacht en — als zij dat doet, dan groeven “zich in haar mollige wangen twee donzen kuiltjes, die Roelof zoo “snoeperig vindt.

““Roelof, jongen!” hooren wij den oude spreken, terwijl er iets “trillerigs in zijn stem is, en hij zijn oogen strak op den krommen “dissel van den wagen houdt gevestigd, waarvan hij zoo even het “tuig van den roode heeft opgehangen: “Jongen, gij hebt gelijk, ““moeder is nooit sterk geweest, en ik — ofschoon, Gode zij dank! ““nog gezond, ik heb de krachten van vroeger niet meer. ’t Is ““waar, sedert het vorige jaar hebben de zaken hier een anderen ““keer genomen; daar moet meer gewerkt en opgebragt worden, ““maar ook, die werken wil en kan, zal beter vooruitkomen.... ““Ja, Roel! ik weet het wel, gij hebt ons zoo lang reeds gediend... ““en moeder en ik, wij zouden wel willen, dat de hoeve op uw ““naam werd overgeschreven — zie, als de Heeren Bestuurders er ““maar niet tegen zijn.”

“De kuiltjes in Lena’s wangen groeven zich dieper, en Roelof — “voor een oogenblik verlaat hij den os, wiens hoofdstel hij juist

“wilde losgespen, en zegt, terwijl hij de ruwe hand van zijn vader grijpt: “Vader! daar zal God je voor zegenen; ja, moeder en u.
 ““Zie, Lena en ik, wij zullen voor u zijn wat we kunnen — nie
 ““waar, Lena....?”

“De kuiltjes lagchen; ja, en twee traantjes blinken dat mede. “Gij weet het, vader!” vervolgt de jongen, “we hebben nu zes jaren lang verkeerling gehad, en — er nooit van gesproken... is 't wel, vader...”

““Nee, nee, jongen!” zegt de oude.

““Maar zie-je, vader!” herneemt de knaap, “gij zelf hadt gezegd, dat de zorg u wat zwaar viel, en zie-je, als de hoeve op mijn naam was overgeschreven en Lena mijn vrouwtje was” — hij werpt op het meisje, dat nu aan zijne zijde staat, een verrukten blik — “zie-je, dan zouden wij zamen nog eens zoo hard werken en gijlieden, bij ons besteed, gij zoudt ook nog helpen wat ge kondt. Gij hadt minder zorg op uw ouden dag, en wij, zoo gelukkig, — nie-waar, Lena? — we hadden dan dubbelen lust en dubbelen ijver.”

“O, zie nu die kuiltjes!”

“Het moet wel eenigen strijd aan die oude kosten, om de hoeve, die zij zoo vele jaren als de hunne beschouwden, ter besturing af te staan aan hun kind; aan den knaap, die toch hun kind is. Het besluit moet der moeder wel strijd kosten, om weldra door een vreemde haar huisvrouwelijke regten te zien ingenomen, al is die vreemde dan ook de liefste van den geliefden zoon, om er — maar genoeg, in die maatschappij wordt de zelfverloochening gepredikt, opdat ze beoefend zou worden; en — Wouter Linge heeft al reeds sedert lang tot zijn Aafje gezegd: “Moeder, dat moesten wij zoo maar schikken, met Roelof en Lena, — zie, als de bestuurders het willen.”

“Dat heeft Wouter gezegd, en nu, — nu hebben ook de jongelieden dat blijde nieuws vernomen: de ouden zullen zich gaan verheugen in het geluk hunner kinders, en Roelof even als Lena, “arbeiden met dubbele vlijt.”

““Vader, beste vader! ik dank u,” roept Roelof met vuur, nadat de oude het koene besluit nog eens herhaald heeft; “vader, gij waart altijd zoo goed voor uwe kinders. Lena zal u liefhebben als ik... is 't niet, Lena?” — “Ja,” lacht ze schreiend. — “En moeder zal ze niet minder in eere houden, en altijd toegeven, even als ik — nie-waar, Lena...?” Ze kon immers niet anders dan schreiende JA lagchen. “En straks — straks zullen vader en gij naar den direktEUR gaan en vragen, of alles zoo geschikt kan worden” — en heel in verrukking: “Hier, vader! hier zijn we allebei en we danken u, en moeder gaan we ook danken, kom, “Lena, kom!”

“Maar wacht, de roode tiekos heeft wel een oogenblik geduldig “staan kijken, doch nu — nu is hij zoo vrij om even den breeden “hals op den loggen kop te draaijen, en Roelof den jongen baas, “met den krommen hoorn zachtens tegen de muur te sturen: af- “fares gaan voor. — “Da’s waar!” zegt Roelof, en als hij den “roode bezorgd heeft, dan — dan volgt hem zijn liefste naar moeder.”

Wouter Linge, bl. 32—35.

De kritiek, in den kop van den roode verplaatst, zou er even aardig om zijn gebleven, als de auteur zijne drie persoonaadjens niet zoo om strijd “heel lief” had geteekend.

Zie er toch geen belediging, zie er liever een climax in, lezer! zoo thans eerst de beurt aan u komt; immers, wij zouden ons zeer bedriegen, zoo gij, toeluisterend, niet ook hadt geoordeeld. Eene dubbele opmerking moet door u zijn gemaakt, en wel de volgende: de manier van den schrijver is weinig gewijzigd, en toch wijkt deze van zijne vroegere af. Het is niet dat gij de uitvoerigheid der teekening van het geluk, op de donkere dagen volgend, vreemd vindt; het is de voortzetting der geschiedenis tot in het tweede geslacht, die u verbaast. En ge hebt volkomen gelijk, maar slechts aan ons is de schuld, zoo dat uw genoegen stoorde; wij hadden u moeten mededeelen, dat deze vertelling niet louter om den wille der kunst werd geschreven, dat zij ten behoeve der Maatschappij van Weldadigheid het licht zag. Sedert de strafkoloniën Veenhuizen en Ommereschans staatsinstellingen werden, - gij herinnert u de eindelijke regeling der zaak, vertrouwen we, uit de debatten, in de dagbladen opgenomen - stond de bloei, stond zelfs het bestaan van Frederiksoord op het spel. Er moesten nieuwe leden optreden, zou de naamlooze vennootschap in staat zijn, het groote gezin van bijna drie duizend behoeftigen, gelegenheid ter verdere ontwikkeling te waarborgen; geen volksramp, men weet het, waardoor het gemoed van den Heer Cremer niet wordt getroffen, en hij schreef dus ook dezen prikkel voor de philanthropie. Wij willen hopen, dat hij zal zijn geslaagd; wij getuigen gaarne, dat hij het ditmaal volkomen verdiende; want trots de belemmeringen, die het onderwerp medebragt, trachtte hij de eischen der kunst te bevredigen; er is artistieke dispositie in de schikking der tooneelen, die op onze aanhaling volgen. Het eerste geeft den indruk weder, door de weigering van bestuurderen der kolonie om de hoeve op den zoon over te schrijven, op Wouter en zijn gezin gemaakt; het was onzeker of Frederiksoord een toevlugt voor de armen uit onze steden blijven zou; hoe konden deze nieuwe verbindtenissen aangaan? Het tweede schetst het vertrek der Linge's uit Drenthe en hunne terugkomst in de stad, die hen dat alles lijdend zag, wat wij u straks beschreven; zij schijnen slechts wedergekeerd om te ervaren, dat er nog dieper diepten in de ellende zijn dan zo

vroeger vermoedden. De herhaling lakende, die er Roelof schier derzelfde rampen prijs geeft, waardoor Wouter voor zijn beroep ongeschikt werd, die er den jongen met gebroken beenen in het gasthuis brengt, hebben wij slechts lof voor den greep, die den vader het bloed in de aderen stollen doet, bij de vreeze, dat de hulp hem, door zijne dochter bewezen, dat het geld, door zijne Anna het gezin in den hoogsten nood gebragt, de prijs is harer eer!..... Het is maar een droom geweest, wij spraken van gelukkige schikking, - en toch mogen wij, als we prijzende willen eindigen, niet van het slot gewagen, dat beurtelings veel van een tooneeldecoratie heeft of aan sentimentaliteit van stijl hinkt; maar moeten tot het begin terugkeeren, waarin het gevoelen des publicks over Frederiksoord in eenige losse omtrekken geestig is geschetst en gegispt.

Gunne men ons, eer wij van deze novelle scheiden, een woord lucht te geven, dat ons op het harte ligt, over die velerlei pogingen, de poëzij dienstbaar te maken aan de philanthropie, van welke Wouter Linge weder eene proeve heeten mag. Verzen en boekskens uit te geven voor, loterijen en bazars te houden om den wille van dit arm gezin of die noodlijdende gemeente, wat is het anders dan eene volksdeugd te vervalschen en de kunst te verlagen tot kwakzalverij? Het plagt hollandsch, het plagt hervormd te zijn, goed te doen uit dankbaarheid, zonder ophef, in stilte; onze slinke wist niet wat de regte gaf; zullen wij er bij winnen, als wij allerlei ijdelheid in het spel brengen, als het ons bij onze gift om eenig ander genot te doen is, dan het bewustzijn gebrek te hebben gelenigd? Zooveel over de zedelijkheid van zulke offers, met dagbladenbluf den volke verkondigd; en nu tot de kunst, die zich te regt afwendt van wie in haar slechts eene zuster van liefdadigheid ziet, zij, die niet eens bezielt, wie haar aanroept om den broode! Schitterendste of liefelijkste bloesem van geest en gemoed, windt zij hare zwachtels niet los, geeft zij kleuren en geuren niet te gelijk onzer bewondering prijs, dewijl de winter de schamele gemeente teistert of de voorjaarsstorm de wateren wekt en hunne woede onze dijken wegslaat; reinste weelde ons gegund, is hare roeping eene andere dan die, welke gij haar opdragen wilt. "Niemand kan twee heeren dienen," is een woord van hoog en heilig gezag, ook op dit gebied geldende; waarom zouden wij aarzelen het onzen auteur ter overweging toe te roepen, niet bij dat tal van blaadjens, door hem, ter leniging van deze of gene ramp, of het bedelbrieven waren, der wereld ingezonden, neen, bij zijne minst mislukte poging het onvereinighare te vereenigen, de eischen der schoonheid en die eener allerlei oeconomie omvattende stof?

Wij brengen hulde aan den vooruitgang in het lithographietjen tegenover den titel van Wouter Linge te waarden.

Lindo, Louise, Mensinga, Mulder, van Oosterzee, van de Poll, Staring, van Schaick, de Oude Heer Smits, Viehoff, Lublink Weddik, van Westhrene en anderen.

NEERLANDS BIBLIOTHEEK zal onder anderen het volgende bevatten:

Mevr. Bosboom-Toussaint. Eene Herinnering aan eene beroemde vrouw. — Een Alkmaarder te Praag. — De Baron Lubrecht Turk van Hemert als bevelhebber te Grave. — De Haarlemsche Arria. — Des Konings vriend. — Jan Woutersz. van Guyck, Kunstschilder en Martelaar. — De van Beverens.

J. J. Cremer. Een winteravond. — Een oudejaars-avond. — Toonen in den Nieuwjaarsmorgen. — Wouter Linge.

De Censor. Belooningen. — Cadeaux. — Behangzucht. — Schetsen uit een kleine stad.

Algemeen handelsblad, 11 juli 1867:

* **FREDERIKSOORD**, 9 Julij. De Heer directeur der maatschappij van Weldadigheid ontving heden van een onbekende (postmerk Batavia) een wissel groot f 300, zonder eenig begeleidend schrijven. Wij meenen geene te gewaagde gissing te doen met te onderstellen, dat dit geschenk voor de maatschappij van Weldadigheid bestemd en afkomstig is van een zich noemende „Oud-Notaris” te Batavia, die ten vorige jaren door de lezing van Cremer's novelle, getiteld „Wouter Linge,” derwijze met de M. v. W. ingenomen werd, dat hij zich verbond tot eene maandelijksche contributie van f 25 of f 300 's jaars, met ingang van 1 Julij 1866, zoodat bij ontvangst juist een jaar was verstreken na de toezegging. De gever wenschte echter geheel onbekend te blijven.

Nederland, vol. 5, 1867:

(1865), noch met zijn Winteravond (aldaar), waar veel jacht op effect in voorkomt en schoon zijn Toonen in den Nieuwjaarsmorgen (1866 eerste deel) veel beter gelukt zijn, wijs ik hier in 't bijzonder op Wouter Linge (aldaar). 't Stukje heeft een sociaal doel, een pleidooi voor Frederiksoord en dat bevalt me. Men zegt wel eens, dat 't zeer moeilijk is om te schrijven wat men in het Pruisiesch Tendenz-Roman noemt en dus neem ik het mijn lievelings-auteur vooraf niet kwalijk, mocht het eens bewezen kunnen worden, dat zijn kunstwerk om de voortreffelijke filanthropische strekking minder voortreffelijk geslaagd ware. Maar ik geloof het niet. Misschien is het gesprek in de diligence wel wat gemaakt, vooral als de auteur verzekerd aan zijn buurman in den wagen, „dat de kolonie der bezichtiging overwaardig is”, doch het eigenlijk verhaal is boeyend en met geestdrift geschreven. Ik zou echter Cremer in bedenking willen geven, om van Wouter Linges burgerlijke vrouw niet weér te zeggen, dat zij „sinds haar laatste moederwording zwak en sukkelend (is) gebleven”. Dat is al te mooi. Maar ik moest er eigenlijk van zwijgen, want ik heb waarlijk veel met het verhaal op. Wilt gij er een lief tafereeltje uit hooren? Volg mij even. Wij zijn te Frederiksoord. Wouter Linge en zijn gezin winnen met landelijken arbeid hun bescheiden brood:

De tijdspiegel, 1868:

dagen daarna nog geheel verzonken was in den indruk van dit ^{boek} Inhoudso
ter dat overal waar hij kwam den vrede vergiftigde.

En Cremer heeft door zijne voorlezingen nog op andere wijze nut gesticht.

Wie kent al de ongelukkigen, de scholen, de liefdadige inrichtingen, waaraan hij de geldelijke opbrengst van zoo vele zijner lezingen ten beste gaf? Tot voorbeeld voor alle diene hier zijn **Wouter Linge** dat nog jaren na de uitgaaf het hart van een' menschenvriend bewoog om de *Maatschappij van weldadigheid* met zijne aanzienlijke middelen te ondersteunen. Ik heb den opbouw der gemeente en de hervorming der maatschappij de groote taak van onzen tijd genoemd. Ik heb gezegd dat onze abstrakte wijze van preeken en onze lijdelijke godsdienst-oefeningen niet rechtstreeks genoeg op dit doel gericht zijn maar er eenigszins naast schijnen te loopen. Ik heb dit een van de nadeelen der geleerdheid genoemd. Maar de zoon der natuur, de autodidact is niet gewoon *d'entrer par quatre chemins en besogne*. Cremer worstelt met het maatschappelijk vraagstuk als man tegen man.

En wien komen hier niet de *Fabriekskinderen* voor den geest, waarin hij rechtstreeks het gebied der maatschappelijke hervorming betreedt? d' Esquiros spreekt met zeker medeliiden van onze hollandsche poëzie.

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 5 oktober 1869:

† **Frederiksoord, 4 Oct.** Welke gunstige gevolgen de lezing van geschriften, die de Maatschappij van Weldadigheid in haar doel en streven, leven en werken doen kennen, zelfs na verloop van tijd, voor deze inrigting hebben kan, bleek in 1867, toen N.N. te Batavia door de lectuur van *Cremer's* uitmuntende novelle, getiteld: „Wouter Linge”, in 1861 bij *Thieme* te Arnhem uitgegeven, bewogen werd aan deze Maatschappij eene jaarlijksche bijdrage van f 300 toe te zeggen. In 1867 werd die toezegging voor de eerste maal vervuld en gisteren ontving 't bestuur die aanzienlijke bijdrage voor 1868 en 69.

Den edelen onbekende zij dank voor dit spreken > bewijs van sympathie. Den heer **J. J. Cremer** zij het eene aangename zelfvoldoening, dat zijn werkje, uit warme belangstelling voor en over de Maatschappij van Weldadigheid geschreven, zulke vruchten draagt.

Wij blijven den wensch koesteren, dat de stichting van *van den Bosch*, die zoo zeer belangstelling verdient, maar nog te veel aan onbekendheid lijdt, door dergelijke geschriften zoowel, als door de jaarverslagen, jaarboekjes en particuliere berigten en teregtwijzingen in dagbladen, meer en meer bekend en op prijs gesteld moge worden.

verdrong de bede om hulp voor de Maatschappij van Weldadigheid; de watersnood-litteratuur, die Nederland als overstroomde, deed ook Wouter Linge tijdelijk geheel vergeten. De indruk door de lezing te weeg gebragt, is echter niet verloren gegaan en het moge den schrijver eene aangename verrassing zijn, dat hij er ook in **Wouter Linge** geslaagd is zijne lezers te doen gevoelen wat hem gevoelde, toen hij zijne indrukken, in de kolommen ontvangen, in het kleed der Novelle aan het publiek weêrgaf.

In 1867 ontving de Maatschappij van Weldadigheid van N. N., destijds te Batavia, de toezegging van eene jaarlijksche bijdrage van f 300 als een gevolg van de lezing van **Wouter Linge**. Heden ontving het bestuur van denzelfden onbekende deze aanzienlijke bijdrage over de jaren 1868 en 1869. Met dankbaarheid aan den edelen onbekende, vermelden wij dit blijk van sympathie, dat de Maatschappij van Weldadigheid geheel verschuldigd is aan Cremer's **Wouter Linge**.

Algemeen handelsblad 5 oktober 1869:

In 1860, dus het eerste jaar na de reorganisatie der Maatschappij van Weldadigheid, noodigden HH. Commissarissen onzen gevierden schrijver J. J. Cremer uit een persoonlijk bezoek te brengen aan de koloniën, en zich te overtuigen van het nut dier instelling, ten einde zoo mogelijk de M. v. W. met hare eigenaardige bevolking, hare bijzondere toestanden en haar doel en streven tot het onderwerp te kiezen van een zijner pennevruchten.

Op de meest welwillende wijze is aan dit verzoek door den Heer Cremer gevolg gegeven en onder den titel van **Wouter Linge** verscheen in 1861, bij D. A. Thieme te Arnhem, eene novelle, die aan vele lezers bekend zal zijn. Het edele doel van den schrijver, om de geheel verloren sympathie voor de herboren M. v. W. weder op te wekken, werd bereikt, toen hij in enkele gemeenten zijn **Wouter Linge** zelf bij het publiek inleidde en voordroeg. Eene aanzienlijke vermeerdering van het ledental was het onmiddellijk gevolg, maar de watersnood van 1861, kort na de uitgave, de aanzienlijke en dringend noodzakelijke hulp, die toen verleend moest worden, verdrong de bede om hulp voor de M. v. W.; de watersnood-litteratuur, die Nederland als overstroomde, deed ook **Wouter Linge** tijdelijk geheel vergeten. De indruk door de lezing te weeg gebragt, is echter niet verloren gegaan en het moge den schrijver eene

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 6 oktober 1869:

— Het bestuur der Maatschappij van Weldadigheid heeft van een onbekenden gever uit Batavia over 1868 en 1869 twee bijdragen elk van f 300 ontvangen.

De aanleiding daartoe was de novelle „Wouter Linge”, van den heer **Cremer**, die door commissarissen der Maatschappij in 1860 was uitgenoodigd om een persoonlijk bezoek aan de koloniën te brengen en zijne ontvangene indrukken in „Wouter Linge” terug gaf.

De kennismaking met dit geschrift van den heer **Cremer** noopte den onbekenden gever in 1867 eene jaarlijksche bijdrage van f 300 aan de Maatschappij toe te zeggen, en beide bovengenoemde sommen zijn het bewijs van zijne blijvende belangstelling.

Provinciale Drentsche en Zwolsche courant, 6 oktober 1869:

† **Frederiksoord**, 4 Oct. Welke gunstige gevolgen de lezing van geschriften, die de Maatschappij van Weldadigheid in haar doel en streven, leven en werken doen kennen, zelfs na verloop van tijd, voor deze inrigting hebben kan, bleek in 1867, toen N. N. te Batavia door de lectuur van *Cremer's* uitmuntende novelle, getiteld: „Wouter Linge”, in 1861 bij *Thieme* te Arnhem uitgegeven, bewogen werd aan deze Maatschappij eene jaarlijksche bijdrage van f 300 toe te zeggen. In 1867 werd die toezegging voor de eerste maal vervuld en gisteren ontving 't bestuur die aanzienlijke bijdrage voor 1868 en 69.

Den edelen onbekende zij dank voor dit spreken bewijs van sympathie. Den heer *J. J. Cremer* zij het eene aangename zelfvoldoening, dat zijn werkje, uit warme belangstelling voor en over de Maatschappij van Weldadigheid geschreven, zulke vruchten draagt.

Wij blijven den wensch koesteren, dat de stichting van *van den Bosch*, die zoo zeer belangstelling verdient, maar nog te veel aan onbekendheid lijdt, door dergelijke geschriften zoowel, als door de jaarverslagen, jaarboekjes en particuliere berigten en teregtwijzingen in dagbladen, meer en meer bekend en op prijs gesteld moge worden.

Leeuwarder courant, 10 oktober 1869:

— Men schrijft uit Frederiksoord van den 5 dezer:

„Welke gunstige gevolgen de lezing van geschriften, die de maatschappij van weldadigheid in haar doel en streven, leven en werken doen kennen, zelfs na verloop van tijd, voor deze inrigting hebben kan, bleek in 1867, toen N. N. te Batavia door de lectuur van *Cremer's* uit-

muntende novelle, getiteld: „Wouter Linge”, in 1861 bij Thieme te Arnhem uitgegeven, bewogen werd aan deze maatschappij eene jaarlijksche bijdrage van f 300 toe te zeggen. In 1867 werd die toezegging voor de eerste maal vervuld en gisteren ontving 't bestuur die aanzienlijke bijdrage voor 1868 en 1869.

„Den edelen onbekende zij dank voor dit sprekend bewijs van sympathie. Den heer J. J. Cremer zij het eene aangename zelfvoldoening, dat zijn werkje, uit warme belangstelling voor en over de maatschappij van weldadigheid geschreven, zulke vruchten draagt.

„Wij blijven den wensch koesteren, dat de stichting van van den Bosch, die zoo zeer belangstelling verdient, maar nog te veel aan onbekendheid lijdt, door dergelijke geschriften zoo wel, als door de jaarverslagen, jaarboekjes en particuliere berigten en teregtwijzingen in dagbladen, meer en meer bekend en op prijs gesteld moge worden.

Zie de brief van Cremer aan K. Wor uit de Steeg (ca.1870) over Wouter Linge:
https://site-421758.mozfiles.com/files/421758/Brief_aan_K_Wor_ca_1870.pdf

Alphabetische naamlijst van boeken, 1872:

Cremer (J. J.), Antwoord van Jan Stukadoor aan Piet Schaver, met een woord aan den lezer. Leeuw., H. Kuipers. (12) p.-8o. » 0,10
— Bruur Joapik. Zie Alg. Bibliotheek
— Grietje op 's Höningsersf. Zie Alg. Bibliotheek
— Overbetuwsche novellen en andere vertellingen. (Kruzemuntje. — Van binnen en van buiten. — Mijn oude Jakob. — Een oudejaarsavond. — Wouter Linge.) Leiden, A. W. Sijthoff. (101) post-8o. » 0,50
— Overbetuwsche novellen, 2e st. (Bruur Joapik. — Oan 't kleine revierke. — 't Pauweveerke.) Leid., A. W. Sijthoff. (104) post-8o. » 0,50
— Een reisgezelschap. Novellen. 2 dln. Haarl., Erven Loosjes. (4 en 155; 4 en 151) kl. 8o. elk deeltje » 0,50

Provinciale Drentsche en Asser courant, 9 maart 1872:

† **Hoogeveen**, 7 Maart. De gisteravond gehouden volkslezing werd door meer dan 100 personen, waaronder vele vrouwen, bijgewoond. De heer *H. J. Flothus* trad op met de voordragt van *Cremer's* treffende novelle: „**Wouter Linge**“, na vooraf den inhoud van het stuk en het doel dat de auteur voor eenige jaren met het schrijven daarvan beoogde, nl. de stoffelijke en zedelijke ondersteuning der Maatschappij van Weldadigheid, kortelijk te hebben medegedeeld. Daarna gaf de heer *B. van der Veen* als bijdrage eene geschiedkundige schets der bemagtiging van den Briel door de watergeuzen in 1572, het feit der grondlegging van Neêrlands burgerlijke en godsdienstige vrijheid en toekomstige grootheid, en nam daaruit aanleiding om bij de aanstaande herdenking van dat feit ook in deze gemeente tot eene blijde en dankbare feestviering krachtig op te wekken.

Het vaderland, 19 november 1872:

Het jaarboekje van de Maatschappij van weldadigheid, 1873:

Van iemand, die onbekend wenschte te blijven,	
een aandeel als boven	„ 100,—
Van J. J. Oosterhof te Leeuwarden (door den	
Heer Commissaris Mr. J. Bieruma Oosting).	„ 25,—
Van Mej. N. N., na de lezing van „ Wouter	
Linge “ (door den Heer J. J. Cremer te	
's Gravenhage).	„ 10,—

Uitgave premie Leidsch dagblad 1873:

Wouter Linge.

Wij zijn op reis, mijne lezers. Op reis in de dagelijksche beteekenis van het woord.

Waarheen?

Ik aarzel inderdaad om u de plaats onzer bestemming te noemen. Parijs is het niet. Brussel — Weenen — Londen....? Pardon, wij reizen naar Fredriksoord.

Wat blief!?

Om u te dienen, naar Frederiksoord.

Ei! doe mij 't genoegen om rustig te blijven. Gij zit daar kostelijk op de achterste bank der lompe maar van binnen recht comfortabele diligence. De conducteur heeft reeds zijn „Wilhelmus" binnen de muren der Overijsselsche hoofdstad doen weergalmen en ten loon voor zijn keurig obligaat eenige lonkjes van straat-schrobbende of fruitventende maagdekens opgevangen. De zwaar beladen wagen vervult reeds met een dof gebrom de gewelven der oude poort; robbelt over de houten brug, en terwijl de voorman er met het voorwerp klapt, dat vooral bij diligence-paarden zeer weinig in achtging staat, gaat het in stevigen draf over den flinken straatweg. Nietwaar, die zachte beweging der voeren kussens is niet onaangenaam. Ha! ik zie het, gij blijft rustig, maar — al wildet gij ook terug, de portieren zijn goed gesloten; langs de breede wielen heen uit het hooge rijtuig op den beslikten straatweg te springen, dat zou wat erg roekeloos wezen. Maar immers, ik zie dat gij rustig, heel rustig blijft zitten.

Het leeskabinet, 1873:

eens iets van Cremer lezen, dat niet in het Betuwsche dialect geschreven is; doch hetzij zij hieraan al of niet de voorkeur geven, ieder, die niet bepaald is ingenomen tegen dergelijke pennevruchten als de novellen van Cremer zijn, zal stellig genieten bij de lezing van *Mijn oude Jacob*, die goede trouwe Haagsche oppasser, een van die edele miskende zielen, wier verdiensten men eerst waardeert als ze niet meer zijn, of bij die van *De Oudejaarsavond* en van **Wouter Linge**, het laatste vooral geschreven met het doel om de belangstelling en de milddadigheid voor *Fredriksoord* op te wekken, en daartoe zeker beter in staat dan menig lange preek over de Christelijke liefdadigheid.

Cremer en Conscience, hoeveel punten aan overeenkomst — maar ook van verschil tusschen die twee zoo populaire schrijvers, voornamelijk op het gebied der novelle! Het zou de moeite waard zijn een parallel tusschen hen te trekken, doch daartoe zou meer plaats worden vereischt dan voor eene

Nieuwsblad voor den boekhandel, 18 april 1873:

CREMER (J. J.), Overbetuwsche novellen en vertellingen. (Kruisemuntje. — Van binnen en van buiten. — *Mijn oude Jacob*. — Een oudejaarsavond. — **Wouter Linge**, Leiden, A. W. Sijthoff. f 0.50
—, Hanna de Freule. 2 dln. Amsterdam, G. L. Funke. f 5.50

Maconniek weekblad, 28 september 1874:

niet op voldoende wijze in hun levensonderhoud kunnen voorzien. maar nochtans werken kunnen en willen, te helpen en te behouden. Zij poogt dreigende armoede en zedelijk verval te voorkomen, zij reikt struikelenden de hand en tracht gevallen op te richten. Bovenal wil zij kinderen behouden en daardoor geslachten redden. Zij heeft het: *Arbeid adelt* in hare banier geschreven en iedere vriendelijke gaarde, elk golvend graanveld, alle groenende weiden roepen u toe: door noeste vlijt verkregen. Hier vindt ge de *Wouter Linge's*, die Cremer zoo treffend heeft geteekend in het keurig boekje van dien naam, dat wij met vriendelijken drang elkeen aanbevelen.

Letterkundige schetsen, 1874:

draad, die al de verschillende tafereelen Inhoudsopgave wc
de ervaringen van een straatjongen, tamelijk zwak zijn R
en het telkens waarschuwen voor het misbruik van de ≤
uitroep: „Goddank!“ tamelijk vervelend worden. Ook heb
ik zoo bijzonder niet op met Mijn oude Jacob uit het
tweede deel (1865), noch met zijn Winteravond (aldaar),
waar veel jacht op effect in voorkomt en schoon zijn
Toonen in den Nieuwjaarsmorgen (1866 eerste
deel) veel beter gelukt zijn, wijs ik hier in 't bijzonder
op **Wouter** Linge (aldaar). 't Stukjen heeft een socia-
aal doel, een pleidooi voor Frederiksoord, en dat bevalt
me. Men zegt wel eens, dat 't zeer moeilijk is om te
schrijven wat men in het Pruisiesch Tendenz-Roman
noemt en dus neem ik het mijn lievelings-auteur vooraf.

24*

niet kwalijk, mocht het eens bewezen kunnen worden,
dat zijn kunstwerk om de voortreffelijke filanthropische
strekking minder voortreffelijk geslaagd ware. Maar ik
geloof het niet. Misschien is het gesprek in de diligence
wel wat gemaakt, vooral als de auteur verzekerd aan zijn
buurman in den wagen, „dat de kolonie der bezich-
tiging overwaardig is“, doch het eigenlijk verhaal
is boeyend en met geestdrift geschreven. Ik zou echter
Cremer in bedenking willen geven, om van **Wouter** Linges
burgerlijke vrouw niet weêr te zeggen, dat zij „sinds haar
laatste moederwording zwak en sukkelend (is) ge-
bleven“. Dat is al te mooi. Maar ik moest er eigenlijk
van zwijgen, want ik heb waarlijk veel met het verhaal
op. Wilt gij er een lief tafereeltjen uit hooren? Volg mij
even. Wij zijn te Frederiksoord. **Wouter** Linge en zijn

even. Wij zijn te Frederiksoord. Wouter Linge en zijn gezin winnen met landelijken arbeid hun bescheiden brood:

„Vriendelijker oogen zaagt gij maar zelden, dan die van de schoone Anna Linge. In de stad heeft men het reeds gezegd, dat zij een beeldig gezichtje had; maar thans — ik zou u haar schilderen willen, zoo als zij daar staat, met den ronden schouder tegen de borst van een kloeken knaap geleund, die hare hand in de zijnen gedrukt houdt. Prachtig boerinnetje met uwe blauwe heldere oogen en uw zwarte golvende haren, die zich echter voor 't grootste deel in het hazelwitte mutsje verschuilen; aanvallige maagd met uw paarsch katoenen jakje om de welgevormde leden er zijn knapen, die . . . beweren, dat Anna hooghartig en trotsch op haar schoon is, doch Willem, de flinke jongen weet het beter: Anna heeft geen liefde kunnen schenken, aler die zuivere gloed in haar boezem ontvonkt was. Willem weet het, dat zij kan minnen, minnen met vuur, doch rein en geduldig. Rein en geduldig, even als hij, want — de toestand in deze maatschappij opent den minnenden knaap, die nog broeders en zusters en ook een oude moeder heeft, geen lagchend

verschiet. Wanneer — wanneer zal de ure slaan, dat hij zijn dierbare Anne in een der nederige hoeven als de zijne kan binnenvoeren? Helaas! daar zijn bezwaren, droevige bezwaren; hun beider toekomst is nog door een wolke verduisterd. — Maar — geen wolkje zweeft er op dit oogenblik langs beider voorhoofd. Neen, zij staan

voort, want Anna is aan de andere zijde den heuvel langs de elzen-
struiken afgesneld en ijlt er met ligten tred naar het ouderlijk
erf toe.“

Inh

Heeft de kunstenaar ons dus voor zijn aardig paar belang ingeboezemd, ook voor zijn held en diens verder gezin weet hij uitmuntend te pleiten. Dat hun gevaar boven 't hoofd hangt, daar de ouders te bejaard zijn, om langer de hun toevertrouwde hoeve te bestieren, dat zij naar de groote maatschappij zullen worden teruggezonden, daar de bestuurders der vrije kolonie Frederiksoord zich „niet langer met schulden mogen beladen“ en allengs het getal der beschermde hoevenaars moeten verminderen, wordt door zijne vertelling zoo treffend aanschouwelijk gemaakt, dat we vragen, hoe kan dit gevaar worden afgewend? De auteur zegt het u kortweg met een imperatief: Geef! Hij zelf heeft Frederiksoord bezocht, hij heeft gezien hoe dringend daar behoefte is aan stoffelijke ondersteuning en hij beproefde „of de (hem) verleende gave“ — openhartig genoeg, dat hij die zelf vermeldt — „iets vermogt, om velen (zijner) landgenooten te winnen“ voor Frederiksoord. Laatst las ik in de krant, dat zeker heer op Java zoo zeer door de lektuur van **Wouter Linge** was getroffen, dat hij onder enveloppe een paar flinke bankpapiertjens naar Frederiksoord zond. En dat bewijst iets, zoo als onze huismathematicus zou zeggen.

proetischen diik Potgieter neert bezeten, maar ook om in leeren gevoelen zijne ernstige bedenkingen tegen de populariteit. De bekende novellist en recitator verdiende de anders te worden beoordeeld. En Potgieter, die alleen kernigheid Cremer kon behoeden voor zouteloosheid, heeft deze taak met toewijding op zich genomen. Hij had ernstige aanmerkingen. Zijns inziens schulde de kwaal voornamelijk in de voordracht, want: „alle in het openbaar uitgeoefende kunst verlokt tot kunstjens; maar geen verleiding heeft gladder rand dan deze.“ In eene fraaie bladzijde waarschuwt hij dientengevolge met klem voor alle groothouden tegenover menschen. De novelle „**Wouter Linge**“ het meest prijzend, meent hij dat verbeelding, gevoel en oordeel de gaven zijn om in deze dichtsoort te slagen. Cremer's fout is geweest, zoo blijkt verder, dat hij zijn oordeel niet genoeg gescherpt had. En in dezen geest roept hij hem ten slotte toe, nadat waarschuwend nog is opgemerkt dat Cremer niet tot de veelzijdigste auteurs behoort en weinig van ons hoofd vergt: „Geef ons dus de comédie humaine, Cremer! belangwekkend zoo ge wilt, bij de mindere standen, — vermakelijk, beweren wij, bij de hogere — bij de burgerlijke dagelijks — bij de groote her-

Zoeken

wouter

Vorige

Zutphensche courant, 12 oktober 1875:

Bij W. J. THIEME & Cie. te Zutphen
is de **inteekening** opengesteld op
J. J. CREMER,
Overbetuwsche Novellen.
Geillustreede Uitgaaf.
Compleet in **25** aflev. met **16** plaatjes, bevattende:
Grietje op 't Hönings-art. — 't Kriekende
kriekske. — Op de Kniehurst. — 't Blinkende
Hoanje. — Bruur Joapik. — Oan 't kleine Re-
vierke. — 't Pauweveerke. — Kruuzemuntje. —
Van binnen en van buuten. — Mijn oude Jakob. —
Een Oudejaarsavond. — **Wouter Linge.** — Kees
Springer in de Kerk. — Kees Springer buiten

Nieuws van den dag, 27 juni 1877:

ABONNEMENT
 per 3 maanden franco aan huis..... 50 Cent.
 A.anderlijke N°. 5 Cent.

HET NIEUWS VAN DEN DAG.

DIRECTIE: G. L. FUNKE EN P. VAN SANTEN.

ADVERTENTIËN:
 Bij 5 of minder regels f.1.20; elke regel meer 25½ Cent.
 BUREAU: N. 2 VOORNANWAL (TUFFENHART) N°. 107.
 AMSTERDAM.

Men abonneert zich te Arnhem bij STRENTEN KNOORSE & VAN DEN ZANTER; te Delft bij P. G. CRABE; te 's Gravenhage bij A. VAN HOOGSTRAATEN & ZN.; te Haarlem bij G. VAN DEN BERG; te Krag van de Zaan bij P. OUI; te Leiden bij P. VAN SANTEN; te Utrecht aan het Postkantoor; te Wormerveer bij J. VAN RAJENSTON; te Zandam aan het Postkantoor, en verder bij alle Boekhandelen en Postdirecteurs.

Al de "Romantische Werken" van J. J. Cremer.

"Hij is 't reis uit 't darp al gehend", vroeg de dagloos Peter Janssen aan zijn vrouw die bezig was om voor haar vermoeden enige noot de arondop op te zetten. "Hij is 't al gehend, Net, hoe misrevel gewas de wulverwout van Claas Hensen hoor man is nogstap!"

"Wat zei je riep de huisvrouw verbaasd, terwijl ze den anderen schot met pap op haar zette, als manke Hienje dood? Wel jong, jong die twee hebben elkaar niet lang alinnig gelaten. Claas is van de leiste gestoven en Hienje, — dat's nou kroek zes maanden later! Jong, jong, 't is voor Wiege-Mie 'en heel ding voor moet ze nou toe? ze het niks, geen spier; nee, je en breien kan ze, maar dat's alzo, en ik geef niet dat ze 't nog al te best doet. — Nou, al! blazen!" vervolgde vrouw Janssen, lare vier spruiten toespreekende, die klunkerd de kroegstapelen zagen dampen: "moeder kan niet alle verhele! He! nou oot van n'en leven! Ze zal zoo van de vijfde zij gewat, en Wiege-Mie was met Sint-den schieden joren in 'dorp. — Loovert er bidden, Peter, de kinder drinnen en jenen dak'n n'ien woorden niet heeren kan!"

"Jansen man het pijpe uit den mond, dring de pet voor de oogen, en een vanden guldhar oulten telg een duw, met een dreigenden wenk om de oogen dicht te doen."

"Men had — Peter had ernstig met een dankbaar Hart, Willen, zijn buurman, had zalk heren, al avonden niet voor zijn vrouw en kinderen. Zijn gebel was reeds geindigd, maar, toen hij over den rand van zijn pet de troek wangen van zijn goede vrouw en de kinderen beschouwde, toen deed hij de oogen weer dicht en liet zoogen, al dank u, goede en groote God, meest!"

Dit liet de naam van "Wiege-Mie", een der oudste en aantrekkelijkste overbetswaarde verhalen van Jakobus Jan Cremer.

Dere novelle opzette de eerste aflevering "Werken", waarvan onlangs de eerste aflevering verscheen. 't Tegenerde de boven aangehaalde regelde betindt zich een reuk een plan zal Cremer in onze letterkundige kringen, Ter wijl ik bij het lezen der eerste bladzijde van "Wiege-Mie" den avontuur opzettend in het open en schraapde gelast stat, wel onwilliger, bij een glimlach van voldoening over het avontuur betuigde, de vrang op.

al Cremer in onze letterkundige kringen, al arake de complete uitgave zijner "Romantische Werken" al voltooid zijn en men volgelier en genuechlijker dan te voren overten was, wij voor een vaderlandse letteren heeft geworcht.

Het al genuech al te gewagde veronderstelling zijn, dat de meeste beschafde Nederlanders Cremer's betwische novellen hebben gelezen, dat ze kennis maakten met zijne Fabrickkinders:

"Bij den heer P. van Santen, te Leiden."

FRUILLTON.

De Gemeenzanger van het Attermeer.

Naar het Hoogdutch van A. Silberstein.

(Stad.)

"Zij trok mij in het laatste eukigwas en zou waarlijk voor mij op de klein gevalen zijn, als ik haar niet tegengedroven had. 'k sneek u, een Gak's wij, enkel er toek uit met stroepen. Ik kan mij niet langer verdedigen" — zoek zij schreeuwde — een mijn vader heeft geworven bij alle Heiligen, dat geen mensch, die regelrij is verklad, en die eiken dag als een schooter kan opgepakt worden, in zijn hit kan komen.

"Gij hebt maar te zorgen" — had hij verder gezeel en telkens behaald — "wat zij spoedig trouwt. Walter. Hies is mij erg naar den zin, hij is een brave jongen, die ook een duitje heeft. Amsoeken waren er genoeg; ik had maar te kiezen; alleen u niet, dat moest voor goed uit zijn." Zoo spraken de beide onigen.

"En het lieve kind hing schreiende aan mijn hals. De tranen stroomden over hare wangen, alsof het meer een uitslag had gevonden.

"De was mij te veel! Ik werd warm en koud te geluk.

"Zien heb ik gewarand, dat toch alle gemeten te zamen, geen enkele van die tranen waard waren! Had ik op dat oogenblik mijn gewer bij mij gehad, ik zou het zeker vermoorden en in den afgond

zijn Walter Linga, zijne Anna Roosa of zijne Emma Berthold. Het ware uilen dogen naar Athene, zoo ik thands aanving inhoud en verdienste van Cremer's voornaamste en schoonste scheping opzette uiten, te setten. 'k, Ik aese, daarom te mogen vragen naar de plaats, die Cremer in de geschiedenis onzer literatuur toekomt, na de uitgave zijner vermaarde romantische werken ten jaarten tijde werd onderzeken.

De roman en de novelle hebben gedurende de zeven-entwintig jaren onzer eeuw belangrijke letterkundige triomfen gevierd. De epische nate blooide zich dit model met steeds klimmenden zwier om de schouder. Onze tijd heeft bij al de jermeliken over de zoegenode stofverging, een ontzinklijk verbruik van romans opgeleverd. De kunstwerken der verbeeldingkracht oefenden steeds meer aanteklikvermogen, naar mate de viktoria van het intellect en der wetenschap lietstijgerij werden. Franschen, Engelschen, Duitschers en Noederlandsen bestreikten om de vorten der wetenschap, maar vergaten nimmer eene frische lauwerkrans te strengen voor eiken dichter. Men eekende de sedeliken door schepden van meesterlijke fantasiebeelden aan ons geslacht en onzen schoonheidszin bewezen, — men gaf toe, dat het schrijven van een goeden roman meer bijna een verdelijdelijk werk was als het bougen van een lechte spoorwegbrug.

In het oordel over het goede en schoone in den roman diene eene heernke groote verdelijdelijkheid naar de verschillende tijdvakken, die van 1795 tot 1877 verlopen. Sinds 1830 breekt de alom vedwienende Romantiek opmerklijke wijziging in den algemeene smaak en in de kritiek. Na de eerste helft der eeuw werd de taak van den romanschrijver steeds uitvoeriger. Men had de breiende oepervakelijkheid van het eerste romantische tijdvak overwonnen — men kwam na Sturm und Drang tot "natuur en waarheid". De jongste dochter der romantische richting werd de realistische, die zich in de meeste opzichten bij het wijgerijge karakter van onzen tijd kon aanpakken. Hoe hooger de eeuw in jaren kwam, hoe meer de eischen toezamen aan den romanschrijver stelden. Steds werd het moeilijker het cor der literatuere schare te hoogen. Vanden vieren op tot priesters in den kunstijpel, die nauwelijks bekwaam waren het stof uit zijn voorbeelden weg te vagen. Enkel lieden met een groot, diep doordringen, zij hadden den konger naar letterkundig kunstgenet bevredigd op de eigenaarige wijze onzer eeuw. De romanisten vorderden meer en meer nieuwe en degelijke stof. De stijf van twee jonge herten, die over elken tegenstand legden, hante verzenigijge tegpreken, schaken spoelijks niet benadrijk genog om voor de duitende en

geworpen hebben. Maar het was te hult, en goed boordigt ook, zodat ik dacht, dat ik lang heb goud."

"Ik heb haar de hand gegeven en drie stijve zonen, en heb haar bezwoeren, dat de strooper er was geweest, dat hij dood en begraven was, dat er geen strooper meer bestond."

"Met den ouden zou ik het ook wel klaar spelen, maar het versterijte moest des aronds weer open zijn."

"En het was open! Ach, dat lieve versterijte, ik zou het in god willen zetten, als ik een groot heer was."

"Acht dagen, vertien dagen, eene maand verlopen, en van wildieren werd niet meer gehoord. Daar ging ik op een keer 's aronds naar de berg — ik kwam zoo pas van het versterijte — en ik meende iemand langz het huis te hebben zien sluipen, maar zeker wist ik het niet. Ik ging naar binnen en vond er Walter Hies."

"Hij kwam er dikwijls, maar of hij er al tijd zoo teurgig uitzag als na, betwijfel ik. Nu, ik was goed gematst. Hies sprak geen woord, maar koos mij van ter zijde aan en zuchtte diep. Los het kwam weet ik niet, maar het deed mij zeer en ik voel hem."

"Wel, Hies, wat schreit er aan?"

"Ja, wat zou het zijn! Het gaat met vader hard achteruit."

"Zoo, en ik deelneemend, "wat schreit hem dan?"

"Zijne oogen worden zoo slecht. Des aronds kan hij niets meer zien, al steekt men ook duitend kaarsen aan."

"Wel, dat ziet er slecht uit, antwoordde ik."

"De arme man!"

ong eens duizendste reis te worden verteld; men wilde nieuwe toestanden, nieuwe dramas. Het best slaagden zij, die tot achtergrond voor hunne verhalen de nationale historie kozen. Sir Walter Scott, de maarschalk der groote romantische beweging, had vooral in de schildering van zijn schotische Hooglanden, gedurende elk tijdvak der geschiedenis, een literairij voorbeeld gegeven.

Al wat licht verspreiden kon over het voorleiden en leden eener nate, bezonde belangstelling in. Het nationale leven, niet alleen in algemeene trakten, maar in de weinig bekende bijzonderheden van zijn huiselijk en maatschappelijk verkeer soelde lezers aandacht. De eigenlijke historische roman van Sir Walter Scott werd zelfs weldra ondergeschikt geacht aan zijne uitsluitend schotische tafereelen. De algemeene waandering stelde zijn "Heart of Mid-Lothian" hooger dan zijn "Ivanhoe." Wel werd de historische schildering van verlogen tijdvakken nog met gragte gevolgd en verwerrens kunstmannen als Alfred de Vigny, Charles Kingsley, Victor Hugo (met zijn Nôtre Dame de Paris en zijn Quatre-Vingt-Treize), Bulwer (met zijn Rienzi en Last Days of Pompeii), P. van Limburg Broouwer, Jakob van Lennep, Hooiboom postulant, Schimmel, Elbers, Hamerling, Scheffel algemeene lof, maar naast desz bevoorrechte priesters der epische muse, sloot zich eene andere afdeeling van miniatuur-schilders aan.

De grootehistorische doeken werden wel met bewondering aanschouwd, maar ongevoldig openbaardend zich de voorkeur aan kleinere gunst-stikken geschonken. Charles Dickens werd een der grootste letterkundige machten van onzen tijd, omdat hij den doftigen landelichen middenstand, die Backstap, Bulwer en Charles Lever, omdat zij de engelsche en ierische aristokratische en militaire kringen met ongewone kennis van raken tekenen. Voor de franche provinciale, of stuituln parische wereld traden Balzac, Georges Sand en Flaubert op, het duitche bergrijke leven werd door Gustav Freytag, Otto Ludwig en Friedrich Spielhagen, de nederlandsche goetlike samenvoering door Hildebrandt, Kiliaan, Van Kesterfeld, H. de Vree, Elise van Calcar, Linds, Gerard Keller en Joh. Graa geschiedt.

Voorleidend, streefde men intusschen naar nieuw, meer begrensde, minder algemeen bekende stof. De nationale sedelike roman werd de voorreke, eindelijk de plaatselijke sedelroman, wier auteurs voor een klein landstreek, een enkele stad of een dorp zelfs als historische romanschrijvers optraden. In Duitschland oogste Herthold Auerbach de schoonste laureten met zijne dorpschetsen uit het zwabische leven, Immermann met zijne westfalische tafereelen, duitlijk genden deze beiten de schrijper aan Fritz Reuter, de schepper der voor-pommerche en mecklenburgsche dorpsgeschiedenissen. Dene specialiteiten der streek kwam steeds meer in vrag, zodat Moriz Jókai, de gevierde novellist van het magyarsche nationale leven, Jeremias

"Ja, en dat is nog niet eens het ergste. Als het zoo voortgaat zal hij spoedig stekelblad zijn!"

"Wel, dat is jimmer", hernam ik. "Maar is er niets aan te doen? Heel go al eens den een of ander om raad geraad? Er zal toch wel iets aan te doen zijn!" Wat zegt de doctor?"

"Doctore en meester! Na, daar hebben we al genoeg med te doen gehad, maar het helpt allen hante beure, en niet mijn vaders oogen. Een oude waanreger in Salburg heeft mij wel een middel aan de hand gedaan, dat reed vielen geholpen heeft, maar hoe er aan te komen?"

"Zoo! ontbrekt het u aan oentien? Dat dacht ik niet."

"O! als het anders niet was," antwoordde Hies, dan zouden we ons niet voor gierig laten uitschelden. Maar het is een middel, dat men zelf moet opzoeken. Dat is het!"

"Zoo," zeide ik. "Kan ik u misleiden helpen, kom er dan maar mede voor den dag. Waar is het te vinden?"

"Waar? Daar boven in het geborgel."

"Nu, dat is geen groot bezwaar; daar ben ik wel eens geweest", antwoordde ik.

"Hij koos mij toen zoo vreemd aan. Maar het moet geschieden worden. Het moet de mils van een gunst zijn", voegde hij er aan bij.

"Ik kief de hand op om naar het Jagerhuis te wijzen, als om te zeggen: "Nu, dan moet ge daer zijnne oogen en zeide: "Ik begrip wel wat gij oogen wilt, maar dat is niet het ware. Die guns mag door geen Jager geschoten zijn, die moet.... nu,

Gotthelf de dichter der switsersche boeren, Sacher Masoch de geschiedschrijver der karpatische bergbevolking werd. Uit het russische leven und Ivan Tourgenieff, voor Elmar Lotharingen Erckmann-Chatrian, voor de vlaamsche dorpen, Hendrik Conscience en de gematen Lovelling op.

Niet het minst stelde uit het jonge Amerika stof voor deze afdeeling der romantische literatuur. Daar was het frische natuurleven van nieuwe maatschappijen, de nog onbescheren schoonheid van tropische planten- en bosschen-wedde te waarden, daar vormde zich eene rij van novelleschrijvers, die weldra hlyvanden roem in de oude wereld zouden winnen. 't Eerst kwam Friedrich Gerstaecker, om weldra overtroffen te worden door zijn geschattingen landman zijn "Heart of Mid-Lothian" hooger dan zijn "Ivanhoe." Wel werd de historische schildering van verlogen tijdvakken nog met gragte gevolgd en verwerrens kunstmannen als Alfred de Vigny, Charles Kingsley, Victor Hugo (met zijn Nôtre Dame de Paris en zijn Quatre-Vingt-Treize), Bulwer (met zijn Rienzi en Last Days of Pompeii), P. van Limburg Broouwer, Jakob van Lennep, Hooiboom postulant, Schimmel, Elbers, Hamerling, Scheffel algemeene lof, maar naast desz bevoorrechte priesters der epische muse, sloot zich eene andere afdeeling van miniatuur-schilders aan.

De grootehistorische doeken werden wel met bewondering aanschouwd, maar ongevoldig openbaardend zich de voorkeur aan kleinere gunst-stikken geschonken. Charles Dickens werd een der grootste letterkundige machten van onzen tijd, omdat hij den doftigen landelichen middenstand, die Backstap, Bulwer en Charles Lever, omdat zij de engelsche en ierische aristokratische en militaire kringen met ongewone kennis van raken tekenen. Voor de franche provinciale, of stuituln parische wereld traden Balzac, Georges Sand en Flaubert op, het duitche bergrijke leven werd door Gustav Freytag, Otto Ludwig en Friedrich Spielhagen, de nederlandsche goetlike samenvoering door Hildebrandt, Kiliaan, Van Kesterfeld, H. de Vree, Elise van Calcar, Linds, Gerard Keller en Joh. Graa geschiedt.

Voorleidend, streefde men intusschen naar nieuw, meer begrensde, minder algemeen bekende stof. De nationale sedelike roman werd de voorreke, eindelijk de plaatselijke sedelroman, wier auteurs voor een klein landstreek, een enkele stad of een dorp zelfs als historische romanschrijvers optraden. In Duitschland oogste Herthold Auerbach de schoonste laureten met zijne dorpschetsen uit het zwabische leven, Immermann met zijne westfalische tafereelen, duitlijk genden deze beiten de schrijper aan Fritz Reuter, de schepper der voor-pommerche en mecklenburgsche dorpsgeschiedenissen. Dene specialiteiten der streek kwam steeds meer in vrag, zodat Moriz Jókai, de gevierde novellist van het magyarsche nationale leven, Jeremias

ge begrip mij wel."

"Ah, zoo," antwoordde ik, en nam een langen teug uit mijn glas.

"Ja, ging hij voort — en de guns mag nog niet eens koud zijn. Het moet dus hier in de buurt gebeuren. Maar het is hier gelan met het stroopen. De Jagers hebben er den schrik ingesmet en den Heftersbren den moed benomen. Niemand waagt er zich meer aan."

"Om kort te gaan, mijnheer, hij had bij mij de rechte naar getroffen. En alzo was de goede Lise met hare tranen had uitergeacht, was met het volgende glas weer naar binnen gepoep. Die oude, die op het punt stond om blind te worden, had mijn hart warm gemaakt. Als het toch om een enkel goed schot te doen is, dan mag geen mensch het duistere licht zijner oogen verliezen. Zoo lang Leidi leeft ten minste niet! Zo rood Hies's vader niet, want ik wilde toonen dat ik het hart op de rechte plaats drof."

"En opij van verlok en extra behooning, ging ik mijn gewer en ransel opzoeken — ik had toch geen moed gehad om ze te vernietigen, want ik dacht, ze liggen daar goed en eien gunst voort — en ging den volgenden avond op wild uit, en vóór dat het weder dag was zou de oude Hies een laure mil, op zijn oogen hebben... we zonde werden, en den Goeden God over de bergen heen kunnen aanschouwen! Ik heb altijd een hart in 'lijf gehad en wilde het nu ook eens toonen!"

"Ik ging alzo, steeds klimmende, naar het aangewezen cord, en zocht een goed plaatsje op. De man was opgegan en was het heerlijk schoon

Erica, jaarboekje mij. van weldadigheid, 1878:

Cremer heeft het u in zijne gevoelvolle novelle „Wouter Linge” verteld.

Men heeft toen (in 1860) met hem gevoeld, maar Wouter Linge is vergeten.

Ik kan niet terug geven, 't geen Cremer zoo meesterlijk en zoo naar waarheid geschetst heeft, (zijne novelle is ontleend aan 't geen hij zelf waarnaam, zelf zag) maar ge kunt u toch wel voorstellen, dat het hard, ja erg hard, onbillijk ja erg onbillijk, onmenschelijk, ja erg onmenschelijk is, wanneer men een gezin beloofd heeft voor zijn bestaan voor de opvoeding zijner kinderen. voor zijn ouden dag te zullen zorgen, onder voorwaarde dat hij ordelijk en ijverig zij, en dat men dan, aangenomen dat het aan de vrijwillig op zich genomen verplichting voldaan heeft, aan het hoofd van zoodanig gezin zeggen moet: Gij zijt oud geworden, ge kunt uw kost niet meer verdienen . . . ga heen; tot een ander:

Uw gezin is te talrijk om door arbeid in uw onderhoud te voorzien, wanneer gij aan uwe verplichtingen, die het verblijf in de Maatschappij van Weldadigheid u oplegt, voldoet, uwe kinderen getrouw ter school laat gaan, hen ook daarna (daartoe door de Maatschappij van Weldadigheid in staat gesteld) eene goede opvoeding geeft Uw gezin is te talrijk, de kinderen zijn te jong, we kunnen u niet langer houden, vertrek; tot een derde:

Ge zijt steeds vlijtig geweest, maar thans zijt ge ziekelijk,

Nieuws van den dag, 14 september 1878:

Eene Nationale Onderneming

van GEBROEDERS KOSTER om goede vrienden met het Publiek te blijven!!!!

Ziedaar dan nu iets wat niemand ons kan nadoen en waarover zoowel Vakgenoot als Particulier verbaasd zullen staan kijken.

Vijf-en-Twintig Novellen en Vertellingen

van J. J. CREMER, als: 1. Grietje op 't Hönings-arf; 2. 't Kriekende Kriekske; 3. 't Pauweveerke; 4. Op de Knierhorst; 5. Bruur Joapik; 6. 't Blinkende Hoanje; 7. Aan 't kleine Revierke; 8. Kruuzemunje; 9. Van binnen en van buiten; 10. Op den zolder; 11. Portretten; 12. Een Winteravond; 13. Mijn oude Jacob; 14. Wouter Linge; 15. Vader Harmen; 16. Een Oudejaarsavond; 17. Tonen in den Nieuwjaarsmorgen; 18. Zes schetsen in ééne lijst; 19. Kees Springer in de Kerk; 20. Kees Springer buiten de Kerk; 21. Arme Samuel; 22. Driemaal gezien; 23. Wat ik hoorde en zag in den Spoorwagen en binnen de Wachtkamer; 24. Naar omhoog; 25. Het Jawoord; te zamen in Tien deeltjes, voor den ongehoord lagen prijs van slechts f 4.50. De eerste uitgaven dezer Vijf-en-Twintig Novellen kostten zoo ongeveer f 12, en nu voor zoo'n prijsje, 't is onbegrijpelijk, onverklaarbaar, hoe het mogelijk is, en toch.... de Tien deelen kosten en niet meer dan 45 Cents 't stuk.

De Vlaamsche kunstbode, 1880:

Intusschen begreep hij, dat hij de volkszaak nog beter dienen zoude door de ellende en de chronische kwalen van het proletariaat opzettelijk te behandelen. Zijne - *Fabriekskinderen* -, zijn - **Wouter Linge** -, behooren tot het schoonste deel zijner letterkundige nalatenschap. Door - *Fabriekskin-*

Jaarboekje van het Nederlandsche vredeverbond, 1881:

Het was in den zomer van 1877. Nog had de ziekte, die CREMER ten grave zou slepen, zich niet in hare gevaarlijke gedaante geopenbaard. Toch voelde hij zich reeds vermoeid en spaarde hij zijne gezondheid. Ik kende CREMER reeds sedert vele jaren en had het voordeel in hem steeds den menschevriend het meest te waarden. Niet welk is het geloof, waartoe men behoort, was bij hem de vraag, maar wel: hoe gedraagt men zich in het leven? wat schuilt er in 's menschen *ziel*? In *zijne* ziel, ik wist het, huisde belangstelling voor het lijden der menschheid. Had hij dit niet getoond in zijne *fabriekskinderen*, die de wet VAN HOUTEN voorbereidde, in zijn **„Wouter Linge”**, die de belangstelling in de Maatschappij van Weldadigheid verlevendigde? Is niet „Anna Rooze” een wakkere aanval tegen de preventieve inhechtenisneming? Worden in „Hanna de Freule” niet de werkstakingen en oproerige werklieden-vereenigingen behandeld? Zou, vroeg ik mij af, CREMER niet een paar bladzijden willen schrijven voor het *Jaarboekje van het Nederlandsche Vredebond* van 1878?

Dat was het doel van mijn bezoek. Het gold niet alleen eene vraag tot den letterkundigen, maar ook tot den menschevriend.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 9 december 1881:

Understaande circulaire werd heden door mij verzonden.

Geachte Confrater!

Ik kocht van wijlen den Heer J. J. CREMER het kopijrecht van:

Grietje op 't Hönings-arf.	Naar omhoog.
Mijn oude Jakob.	Wat vader Harmen vertelt.
't Kriekende kriekske.	Zes schetsen in eene lijst.
't Pauweveerke.	Een winteravond.
Op de kniehorst.	Alles wel.
Bruar Joapik.	't Lot in den kerkbuil.
't Blinkende hoanje.	Wat ik zag en hoorde in den
Oan 't kleine revierke.	spoorwagen en binnen de
Arme Samuel.	wachtkamer.
Portretten.	Kruuzemuntje.
Kees Springer in de kerk.	Van binnen en van buiten.
Kees Springer buiten de kerk.	Het jawoord.
Driemaal gezien.	Op den zolder.

Van wijlen den Heer D. A. THIEME kocht ik:

Wouter Linge.	Een Oudejaarsavond.
Sinterklaas.	Tonen in d. Nieuwjaarsmorgen

Van enkele dezer Novellen kwam ik met den auteur overeen, zo tegen eenige vergoeding in een meer complete uitgave te laten opnemen, van andere werd dit belangloos door mij toegestaan; natuurlijk onder voorwaarde dat die Novellen alleen in de complete werken opgenomen en niet, onder welken vorm ook, afzonderlijk uitgegeven of verkocht mochten worden.

Bij de veiling van het fonds van den Heer P. VAN SANTEN werd deze bepaling in den catalogus opgenomen. Ze luidt als volgt:

„De deelen van CREMER's Rom. werken mogen, wegens de

Bredasche courant, 10 februari 1884:

Capelle, 9 Febr. Donderdag-avond hield het Departement Langstraat der Maatschappij »Tot Nut van 't Algemeen» haar derde winter-bijeenkomst. De heer Stenfert Kroese, predikant te Tilburg, hiertoe vooraf uitgenoodigd, trad als spreker op en bracht ten gehoor **Wouter Linge** van Cremer. Spreker had juist deze novelle uitgekozen, om hierdoor ook mede te werken tot de instandhouding der Maatschappij van Weldadigheid en de leden op te wekken om de zoozeer steun behoevende inrichting zooveel in hun vermogen was te schragen. Moge hij zijn doel bereiken.

Daarna kregen we nog een paar stukjes van Wérumeus Buning, waarna het uur van scheiden wederom aanbrak.

De heer Stenfert Kroese kan de voldoening smaken, dat hij de leden van het Departement Langstraat met hunne dames, zoowel door de keuze der stukken als door zijne keurige voordracht een zeer aangenamen avond bezorgd heeft. Moge ook de indruk, dien de geachte spreker van 't Departement kreeg, zóó zijn, dat het niet voor 't laatst is geweest, dat hij ons nuttig en aangenaam bezig hield.

Utrecht, 7 Febr. Bij de stamvergadering en

Nieuwsblad gewijd aan de belangen van de Hoeksche waard, 16 februari 1884:

Goudswaard, 14 Februari. Dinsdagavond jl. had, ditmaal ten huize van de wed. D. Van Nugteren, eene tweede lezing plaats. Als spreker trad op de heer M. E. Kat, hoofd der school te Nieuwenhoorn, en bracht Cremers novelle „**Wouter Linge**” ten gehoor. Spreker had deze novelle, die veel leerzaams bevat, gekozen naar aanleiding der bede om hulp door de maatschappij van weldadigheid aan het Ned. volk gericht. Na de pauze werden door den spreker, de leden, en de heeren Blok, hoofd der school a/d Nieuwendijk, Vrij en Binnendijk, onderwijzers te Nieuwenhoorn, eenige bijdragen geleverd. Het mocht gezegd worden, dat ernst en luim elkander afwisselden, en dat deze avond velen een gewenschte uitspanning bood.

Zutphensche courant, 11 maart 1884:

Holten, 8 Maart. Gisteren avond hield de vereeniging »van Lennep» hare tweede bijeenkomst. Als spreker trad op de heer J. A. Wansink alhier, die ons op keurige wijze voordroeg »Wouter Linge» van Cremer. Daarna gaven nog verschillende sprekers kleinere bijdragen ten beste. Recht voldaan keerde elk huiswaarts.

Hoornsche courant, 16 maart 1884:

➤ HEM, 11 Maart. Gisterenavond had alhier de laatste *Volksvoorlezing* plaats. Als sprekers traden op de heeren: W. Haverkamp, pred. te Venhuizen en O. Broersma, onderwijzer alhier. De eerste droeg eene der schoone novellen van Cremer: »Wouter Linge» voor, bepaald gekozen met het oog op den tegenwoordigen toestand der Maatschappij van Weldadigheid. De tweede spreker had gekozen »Jan Esveld», van J. v. d. Berg; een stuk, geheel geschreven met het doel, het vooroordeel te bestrijden, dat helaas! nog maar al te veel in de wereld heerscht, tegen ontslagene gevangenen. Met de meeste aandacht werden de sprekers aangehoord en bij het scheiden kon men zeggen: »We hebben ook nu weder genoten!» De president sloot dan ook deze laatste vergadering met den wensch, dat we zooveel mogelijk allen den volgenden winter weder zulke gezellige avonden mochten bijwonen, als die, welke deze winter ons heeft opgeleverd.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 15 november 1884:

Berg-Ambacht, 14 Nov. In de 2e leesvergadering der vereeniging »Winterlezingen» droeg de heer Y. Boers, hoofd der 2e openb. school te Lekkerkerk, op boeiende wijze de novelle »**Wouter Linge**» van J. J. Cremer voor. Met onverdeeld genoegen werd de spreker aangehoord, zoo ook daarna de bijdragen van de heeren P. Gantier, van Streefkerk, D. Oskam, J. G. Bettink en J. G. Bettink jr., van Berg-Ambacht, en de jonge juffrouw J. Schouten, van Zuidbroek.

— De 3 veemarkten, in dit najaar gehouden, hielden zich ferm staande. Wel was de aanvoer van vee niet bijster groot, maar vele kooplieden waren aanwezig, terwijl steeds al het vee tot flinke prijzen vlug opruimde.

1887:

Zoo strafte Cremer in zijne „Betuwsche novellen” de zeven hoofdzonden telkens in het type van den eenen of anderen boer; zoo schrijft hij een pleidooi voor Frederiksoord en de Maatschappij van Weldadigheid in zijn „**Wouter Linge**”. Cremer heeft Frederiksoord bezocht, hij heeft gezien hoe dringend daar behoefte is aan stoffelijke ondersteuning. De teekening der geduldige liefde van Anna Linge en Willem is eene idylle met de strekking, om de aandacht te vestigen op eene instelling, wier voortreffelijkheid door onze landgenooten niet altijd op den juisten prijs wordt geschat. Een vermogend en edelmoedig Nederlander te Batavia, las Cremers „**Wouter Linge**” en zond, onder omslag, een paar flinke bankpapiertjes naar Frederiksoord. Het feit is welsprekend en behoeft geene toelichting.

Het vaderland, 24 april 1888:

In de goedkope Cremer-uitgave (bij Sijthoff te Leiden) is verschenen »Novellen en Vertellingen” (Een winternacht, Kees Springer in en buiten de kerk, Arme Samuel, **Wouter Linge** enz.) 6e druk.

Noord en zuid, ca 1890:

was ten nauwste verbonden met de democratische beweging, die zich destijds alom openbaarde. Bij Dickens zijn het altijd de armen en onontwikkelden, die verongelikt worden door de rijken en grooten, welke de macht in handen hebben; en een strenge schildering van deze dwingelandij zal altijd het hart van den romanlezer doen gloeien van verontwaardiging. In Amerika was één geslacht vroeger de groote roman in die richting: „Uncle Tom's Cabin“.

Ten onzent openbaarde zich die richting in Multatuli's „Max Havelaar“, en „Vorstenschool“, in den „Wouter Lingé“ van Cremer, en tot zekere hoogte in Van Lennep's „Klaasje Zevenster“. Nog sterker kwam deze richting tot haar recht in Frankrijk, waar Hugo's „Misérables“ als de type er van mogen gelden.

Sedert dien tijd echter is er in Engeland en Amerika in het lot van de verdrukten en armen groote verandering gekomen; hun is alles toegestaan, wat zij eischten; in Engeland hebben zij in ruime mate, in Amerika geheel het bestuur in handen. Een willekeurige maatschappelijke inrichting, waaraan de romanschrijver misbruiken kan toeschrijven, bestaat daar niet meer. De vraagstukken, die er zich tegenwoordig voordoen, ofschoon niet minder belangrijk, leenen zich minder goed tot een verduicht verhaal als die van vroeger. Men kan de verontwaardiging van een lezer opwekken over de slavernij, maar het is moeilijk, zich een romanschrijver voor te stellen, die met goed gevolg een geschiedenis grondt op het verkeerde van een instelling, zoo verheven als de belasting op metalen bloemen.

Regeeringsambten, hervormingen, tweejarige zitting van het wetgevend lichaam, de fooien en loonquestie, kopierecht, zitting in de kamer voor de ministers, dit zijn hoogstbelangrijke zaken, maar moeilijk te gebruiken

De sociale roman en de sociale novelle, 1912:

Dat Cremer's talent niet op nieuwe wegen gekomen is, blijkt ten overvloede uit de zoetelike onnatuur van de latere „sociale“ novelle *Wouter Lingé*, een pleidooi voor de Maatschappij van Weldadigheid: een verarmd en verzwakt gezin trekt uit de hel van een Amsterdamse achterbuurt naar de hemel van een idylliese landarbeid op de Drentse hei. Vergelijk daarmee eens *Asschen Kaatje* van Van Koetsveld, die het wezen van deze officiële liefdadigheid zoveel beter doorziet. Ook hier is Cremer meer de opgewonden lofzanger voor een soort filantropie, waarvan het maatschappelijk nut nu eenmaal een gemeenplaats is, dan de dichterlik-gevoelige waarnemer en wekker van het sociale geweten.

Zijn onvermogen komt het duidelijkst aan het licht, wanneer hij, geprikkeld door de roem van de Engelse schrijvers, in *Hanna de Freule* een sociale roman in breder stijl wil schrijven. De botsing van kapitaal en arbeid — of juist, van zijn standpunt, de opstand van de arbeid tegen het kapitaal — is zijn onderwerp; de aanwijzing van een mogelijke harmoniese verhouding is zijn doel. Om billik te blijven, moeten we bedenken, dat Cremer's fantasie niet kan stoppen op Nederlandse werkelijkheid: de tijd van grote

Nieuwe Hoornsche courant, 8 maart 1924:

— VENHUIZEN.

Nut. — Donderdag j.l. opende de voorz., Burgemeester Zijp, de afd. van het Nutsdepartement voor een klein aantal ogekomenen met dames. De heer D. Nieuweboer had de lezing op zich genomen en gaf te hooren „Wouter Lingé“ door J. J. Cremer, terwijl tevens door hem een bijdrage werd geleverd „Kist“ door Van Zeggelen. —

Nieuwsblad van Friesland, 28 mei 1929:

achting en steun.

In het algemeen is deze instelling buiten hare naaste omgeving weinig bekend. Wel heeft de Maatschappij zelve getracht door enkele geschriften meerdere bekendheid te verwerven, vooral in de eerste jaren van haar bestaan, wel hebben zelfs novellisten hunne schouders er onder geplaatst, getuige het bekende werkje van Jacob-Jan-Cremer, **Wouter Linge** (1861), maar deze werken en werkjes zijn alle gesteld in een taal en een stijl, die niet meer van dezen tijd is. 't Louter Hosanna-geroep, het naar voren brengen van de braafheid en de goede bedoelingen des slichters, alsof enkele menschen een dergelijke inrichting zoo maar uit het niet konden stampen, het volkomen gemis aan objectiviteit, het steeds weer naar voren brengen van

Leeuwarder courant, 10 augustus 1929:

achtting en steun.

In het algemeen is deze instelling buiten hare naaste omgeving weinig bekend. Wel heeft de Maatschappij zelve getracht door enkele geschriften meerdere bekendheid te verwerven, vooral in de eerste jaren van haar bestaan, wel hebben zelfs novellisten hunne schouders er onder geplaatst, getuige het bekende werkje van Jacob-Jan-Cremer, **Wouter Linge** (1861), maar deze werken en werkjes zijn alle gesteld in een taal en een stijl, die niet meer van dezen tijd is. 't Louter Hosanna-geroep, het naar voren brengen van de braafheid en de goede bedoelingen des slichters, alsof enkele menschen een dergelijke inrichting zoo maar uit het niet konden stampen, het volkomen gemis aan objectiviteit, het steeds weer naar voren brengen van liefdadige bedoelingen etc., hebben der Maatschappij eer na- dan voordeel gedaan.

Arn. Saalborn – Het ontwaken van het sociale bewustzijn in de litteratuur. Amsterdam: Paris, 1931.
p. 92-93:

doen is, vast te stellen, of en zoo ja, in welke mate het sociale bewustzijn bij deze auteurs ontwaakt was, moet objectief verslag uitbrengen van zijn bevindingen.

En dan moet hij erkennen, dat dit sociale bewustzijn aanwezig is. Vele van deze wee-zoete verhaaltjes hebben een oprecht medelijden ten grondslag. En zij hebben ook een sociaal doel. Het l'art pour l'art-beginsel speelt hierbij geen rol: de lezers moeten worden opgewekt, de armen en lijdenden te helpen, den rijken behooren de oogen te worden geopend omtrent het lot hunner misdeelde natuurgenooten. Wanneer Cremer in *Wouter Linge* de stichting Frederiksoord bespreekt, is het duidelijk, dat het er hem uitsluitend om te doen is, bestaande misverstanden omtrent deze inrichting weg te nemen en de bezittende burgerij op te wekken, een geldelijk offer te brengen tot steun en in stand houding van Jhr van den Bosch'schepping.

Hij construeert daartoe de lotgevallen van een arm gezin in een achterbuurt, een vader die metselaar is en aan duizelingen lijdt, een zwakke moeder en acht kinderen, („dat heb je toch altijd bij die menschen”). Als de nood hoog gestegen is, wordt dit gezin naar Drente verplaatst, waar het blijkbaar goed gedijt in een „aardig huiskens”, klein, maar rein. De oudste zoon en de oudste dochter hebben verkeer, en de schrijver schildert ons de landelijke idylle met tal van vriendelijke details die het onechte hebben van een tooneelvertooning tusschen de slechte decors van een kleine provincie-schouwburg.

De idylle kan evenwel niet duren, want als de oude vader Linge en zijn (natuurlijk) brave zoon Roel met de heeren van het gesticht komen praten over afstand van de hoeve aan den laatste, blijkt, dat het niet langer kan en dat het heele gezin terug moet naar de stad. Met tal van melodramatische effecten maken we het afscheid van het landelijk huisje mee en vinden weldra de stumpers in een Amsterdamsche steeg terug, waar de moeder en het jongste kind ziender oogen verkwijnen, terwijl de mooie, blauwoogige oudste dochter, die ginds op het land zoo idyllisch verloofd was, den slechten weg opgaat, want ze brengt niet alleen druiven

en rijksdaalders voor de zieke moeder mee, maar ze verdwijnt ook telkens in een steeg, waar „een roodachtig licht” brandt.

O zonde, o schande! zegt de schrijver en de lezer weet de rest. Maar aangezien het niet om een verhaal zonder meer te doen was, eindigt Cremer niet met dezen wanklank. In tegendeel: de idylle wordt weer opgeroepen:

„Daar hangt een breede gordijn voor de toekomst.

Doch zie, ik grijp een tip van dat kleed en ligt dien op voor uw oog.

Dat is schoon, dat is roerend:

Een zonnige lentemorgen lacht over het Drentsche landschap. De blijde vogels tjilpen en zingen in groene zalen. Duizenden mugjes baden zich in het koesterend zonlicht, de kever snort langs U heen.....

Ziet gij Anna daar, de schoone, bloeiende maagd? Aan haar zij staat Willem, haar vriend, straks haar man.....

Hoor, daar luidt de klok van het kerkje.

Zie, ze scharen zich twee aan twee. Roelof en Lena voorop, dan Willem en Anne, de grijze Wouter volgt met zijn Aafje.

Het kerkje roept en..... zij gaan met verrukking de kerkdeur binnen.

Stilte. Er klinkt een loflied.....

Maar zacht. De gordijn ontsnapt aan mijn hand. Dat was de toekomst. Die toekomst is nog geen werkelijkheid geworden.

Neen. Van U hangt zij af. Naast God, van U, mijne lezers!”

En de auteur vraagt zijn lezers hem te helpen.

Zijn we over onzen glimlach heen die door stijl en de gemeenplaatsen werd gewekt, dan blijft toch de overtuiging over, dat hier een man iets gedaan heeft voor zijn verdrukten medemensch in een tijd toen van den kansel zelfs gepredikt werd, dat God ook de armen had gewild!

*Schilders
malleu en
wautrestan*

*Blij op toeloo
die hy niet de
vroespellen*

Het kind, 27 juni 1936:

Een groot letterkundige en het Fabriekskind¹⁾

Conrad Busken Huet in dienst van het maatschappelijk werk (1886—1 Mei 1936).

Bij de herdenking van zijn 50sten sterfdatum.

Een bijdrage tot de sociale geschiedenis der 19de eeuw.

Deze veelzijdige, wonderlijk belezen auteur van den eersten rang, novellist, kunstericicus, historieschrijver ook nog sociaal werker?, zal men mogelijk schouderophalend vragen, als men hem alleen oppervlakkig uit zijn geschriften kent. Doch ook die geschriften bewijzen reeds, dat zijn veelzijdig patriotisme in zeker zin dienen zijner natie was en toen hij in de periode 1851-'62 predikant der Waalsche gemeente te Haarlem was, gevoelde hij inderdaad behoefte om dit dienen uit te strekken tot dien vorm van socialen arbeid in fabrieken en werkplaatsen, welke thans met den modernen term van maatschappelijk werk, sociale zorg enz. wordt aangeduid. Zelf vertelt hij daarvan in een zijner critieken over den 19den eeuwischen verteller bij uitnemendheid, Mr. Jacob van Lennep, het volgende:

„In den winter van 1860, toen ik mijzelven nog de weelde van eenig zendingswerk (een bewijs, hoe ernstig hij dit werk opvatte), veroorloven kon, heb ik van den eigenaar eener groote Haarlemsche fabriek vergunning bekomen om in een der daartoe behoorende vrije lokalen, met de meeste heusheid door hem beschikbaar gesteld en ingerigt, een soort van avondschool te houden. Om beurten kwamen daar na afloop van het werk de aan de fabriek verbonden jongens en meisjes bijeen: een rechte lomp- en klompenparade, bij gaslicht. Elke afdeling telde omstreeks vijftig zielen, althans ligchamen. Ik geloofde toen en geloof nog (1864), dat het onderwijs in zulk eene school, zamengesteld uit leerlingen van zoo onderscheiden leeftijd, de eenen nog bijna kinderen, de andere volwassen knapen of aankomende jonge vrouwen, uitsluitend bestaan moet in *voedsel voor de fantasie*. Dit vordert de aard der zaak en ook de menschevriendheid schrijft het voor.”

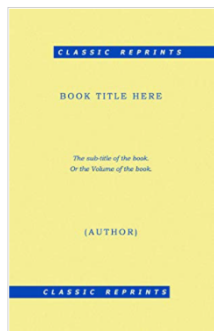
¹⁾ Ook dit artikel wordt te laat geplaatst tengevolge van de concentratie der scholennummers. — RED.

Hier onderbreken we even den schrijver om te herinneren aan de vele godsdienstige en zedelijke tractaatjes, die er destijds in brochurevorm verschenen of in allerlei publicaties werden afgedrukt met het doel om het harde lot der fabriekskinderen dier dagen te verzachten, voor dit sociale vraagstuk een oplossing te zoeken en te vinden en.... daarvoor de liberale economie aansprakelijk te stellen. Het was immers het gevolg van de onderlinge concurrentie der fabrieken of de eigenbaat, gemakzucht, verdierlijking der ouders, die hun kroost opofferden aan de vuige winzucht der rijke ondernemers! Zoo luidde steevast het toen verkondigde dogma en Cremer heeft met zijn drie jaren later verschenen novelle „Fabriekskinderen. Een bede maar niet om geld”¹⁾, er niet weinig toe bijgedragen, dat een dergelijke valsche ideologie thans in zekere kringen nog wel opgeld doet. Voor dezulken blijft de arme Sauder het type „van 't rapalje, weetje, uit de fabrieken; van ouwers, die drinken en luieren en d'r eigen onmondig vleesch voor den kost laten zorgen, zie-je, weet u menheer, van zu'k rapalje”, en nog liever is hun de antipathie jegens den patroon Degen, die straffeloos de moeder der jonge spinster Hanna verleedde! Dominee Haverkist is de kwezel, de schandelijk liefdelooze, de reusachtig zelfzuchtige, de ijdele stumperd, die niet tegen dat schreeuwend onrecht in de fabrieken durfde optornen! En zoo bleven de tractaatjes zonder gevolg, de philanthropische „protesten” losten de brandende sociale kwestie van den fabrieksarbeid voor minderjarigen niet op en de Christenheid zag lijdelijk toe. Alleen de Haarlemsche dominee Busken Huet deed het op zijn manier en was ook daarin weer heerlijk origineel!

Met alle waardeering voor de stem van het edelmoedig hart, welke men nog met sympathie en erkentelijkheid beluistert in deze en dergelijke geschriften van Cremer, hebben de

¹⁾ In samenhang met deze en andere maatschappelijke vraagstukken, waarvoor Cremer in zijn Haagsche periode zulk een belangstelling toonde zonder ze echter wetenschappelijk economisch en sociologisch voldoende te peilen, schreef hij achtereenvolgens in 1861 „Wouter Linge” (Maatsch. v. Weldadigheid), 1863 „Fabriekskinderen”, 1870 Openbare brief aan Z.E. den Minister van Binnenl. Zaken” („Het Vaderland”, over hetz. onderwerp), 1870 „Een woord aan zijne landgenooten” (id.), 1871 „Brief aan alle Nederlandsche werklieden” (id.), 1871 „De oorlog een noodzakelijk kwaad”, 1871 „Antwoord van Jan Stukadoer aan Piet Schaver”.

2019:

Afbeelding van de verkoper

Wouter Linge: novelle [Reprint] (1861) (Softcover)

Jacobus Jan Cremer

Verkoper: True World of Books , Delhi, India
Neem contact op met de verkoper

Verkoperscore: ★★★★★

Afdrucken op aanvraag

Nieuw - Softcover

Staat: Nieuw

ONS \$ 17,67

Valuta omrekenen

Geen verzendkosten

Van India naar de VS

Beschikbare hoeveelheid: 10

Voeg toe aan winkelwagen

Softcover editie. Conditie: nieuw. Overgenomen uit 1861 editie. Er zijn GEEN wijzigingen aangebracht in de originele tekst. Dit is GEEN overgetypt of een oude herdruk. Afbeeldingen en eventuele index zijn in zwart-wit opgenomen. Elke pagina wordt handmatig gecontroleerd voordat deze wordt afgedrukt. Aangezien dit print on demand boek is herdrukt van een heel oud boek, kunnen er enkele ontbrekende of gebrekkige pagina's zijn, maar we proberen het boek altijd zo compleet mogelijk te maken. Eventueel uitklapbare... [+ Meer](#)

Introductie op Youtube, 2025:

Uit: Wouter Linge

stonds herkend. 't Is Wouter Linge. Neen — niet te vergeefs heeft Wouter in den nacht toen hij die schoonste overwinning behaalde, de Almagt om hulpe gesmeekt; al weet hij dat God niet ieder gebed kan verhooren, het zijne, ja het zijne is toen verhoord geworden. Liefdevolle armen hebben zich uitgestrekt en het behoeftig gezin uit den vochtigen kelder naar het lieflijke Drenthe verplaatst. Een kleine maar vriendelijke woning is er hun aangewezen. Uit de groote maatschappij waarin zij zoo behoeftig waren maar geen armen wilden zijn, werden zij in een kleinere overgebracht, in een maatschappij waaraan het echt Nederlandsch woord **WELDADIGHEID** is verbonden.

www.jacobcremer.nl

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 12 november 2025.